

TEREZÍNSKÁ INICIATIVA

číslo 7

červen 1995

50. VÝROČÍ - PŘEDEVŠÍM TEREZÍNSKÉ

Oslavy 50. výročí konce 2. světové války a osvobození Terezína byly skutečně důstojné. Konaly se především v Terezíně, ale i v jiných místech. Různá shromáždění a pietní akty pořádal prezident republiky, předseda Parlamentu ČR, ministr obrany, Český svaz bojovníků za svobodu i další.

O některých se psalo hodně v tisku, vysílalo v televizi, o některých akcích již méně. (O Terezínské tryzně, která se konala 21. května, toho noviny mnoho nepřinesly.)

Pamětní plaketa

Z rukou prezidenta republiky Václava Havla převzal 8. května odpoledne Pamětní plaketu pro vězně terezínského ghetta předseda Terezínské iniciativy Hanuš Schimmerling. Obdrželi ji zástupci dalších koncentračních táborů i představitelé skupin domácího odboje, partyzánských jednotek a čs. vojenských útvarů z 2. světové války.

Terezínská tryzna

Terezínská tryzna se konala na Národním hřbitově 21. května. Kladly se věnce, zazněla hymna. Přítomné přivítal ředitel Památníku Terezín Jan Munk. Předseda ČSBS Jakub Čermín hovořil mimo jiné o nacistické minulosti, která dokázala uchvátit myšlení mnoha lidí, část z nich, podobně jako v době u nás nedávné totality, popřela sama sebe, stala se součástí přitakávajícího davu. Zdůraznil, že nás odkaz mrtvých zavazuje, abychom zůstali lidmi za všech okolností.

Jméno vlády ČR pozdravil shromáždění ministr práce a sociálních věcí Jindřich Vodička. Hovořil o ráji, který může existovat jen v našich představách, peklo však poznaly miliony lidí, kteří prošli branami koncentračních táborů. Od poloviny padesátých let má peklo již své jméno - Mauthausen, Rawensbrück, Treblinka, Osvětim, Terezín ...

Hlavním řečníkem byl předseda Parlamentu ČR Milan Uhde, který v úvodu svého vystoupení připomněl těm, kteří patří k pravidelným účastníkům těchto setkání, že už kdysi řekl, že „bychom měli tvořit přední hlídku, která je stvořena k průzkumu projevů obdobných s rasistickou povýše-

mohou pouze jednotliví lidé. Jen jednotliví lidé mají svědomí, zatímco kolektivní, národní nebo etnické svědomí je výmyslem stejně jako kolektivní vina.“

V závěru řekl: „Vědomí práva a zákona je otřeseno. Přetrvává zkušenost, že kdo se přikrčí, má vyhlídku, že přežije. Pro nás na přední hlídce to neplatí. Jako Češi nemáme jiné volby, než přijmout úděl přední hlídky a volat na ostatní, co vidíme a co slyšíme a nač jsme při průzkumu narazili...“

Už tradičně pokračovala tryzna křesťanskou modlitbou, kterou vzhledem k současné

Foto: Matěj Stránský

ností a nenávistí. Není možné dělat si iluze, že takové projevy neexistují.“ Tento fakt podepřel příkladem jistého vydavatele, který ve svém týdeníku uveřejnil seznam osobností židovského původu (i míšenců), působících v české kultuře, vědě, politice i veřejném životě vůbec.

Hovořil také o setkání své matky v roce 1945 se známým mužem. Vyprávěla mu, že její rodiče nepřežili Mauthausen. „To je mi líto,“ podotkl muž, „ale jinak mám dojem, že se jich vrátilo víc, než jich odešlo.“

Na jiném místě svého velmi působivého projevu Milan Uhde uvedl: „Nejsem toho mínění, že lidstvo jako celek je schopno poučit se z toho, co se stalo. Poučit se

návštěvě papeže v České republice, přednesl evangelický farář Zdeněk Bárta z Litoměřic. Kantor Staronové synagogy Viktor Feuerlicht přednesl El Mole Rachamim a Kaddiš.

Holocaust Requiem

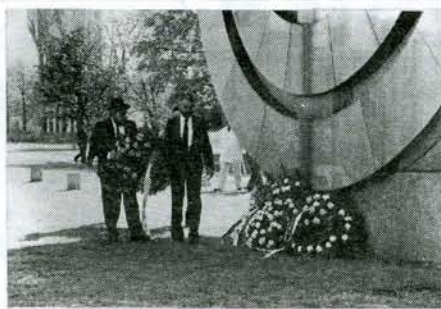
Na IV. dvoře Malé pevnosti zazněl po tryzně koncert Ronalda Senatora HOLOCAUST REQUIEM v podání Symfonického orchestru Českého rozhlasu, sboru Státní opery Praha a Kühnova dětského sboru. Koncert se konal pod záštitou prezidenta ČR.

pokračování na str. 3

ÚVOD KE VZPOMÍNKOVÝM OSLAVÁM V TEREZÍNĚ

Hlavní část vzpomínkových oslav k 50. výročí skončení 2. světové války začala v Terezíně 5. května. Na Židovský a Národní hřbitov položili věnce prezident republiky Václav Havel, místopředseda Poslanecké sněmovny Jan Kasal a rovněž zástupci dalších institucí a organizací, mezi nimi představitelé Federace židovských obcí v ČR, Židovské obce v Praze a Terezínské iniciativy. Ti také spolu s pražským a zemským vrchním rabínem Karolem Sidonem pana prezidenta na Židovském hřbitově uvítali.

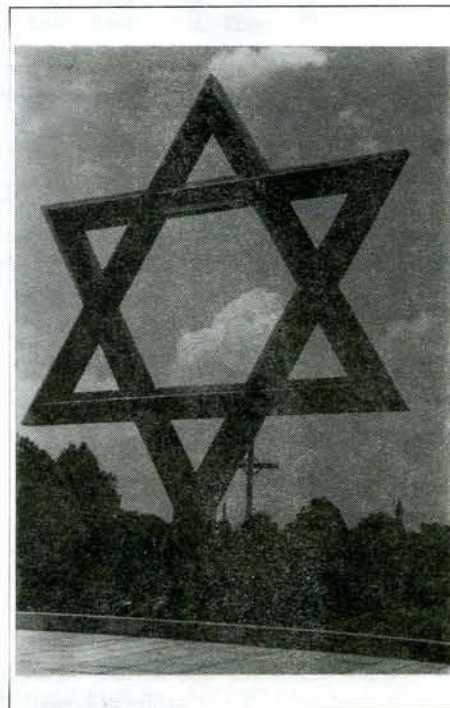
Delegace Terezínské iniciativy uctila památku zavražděných židovských vězňů koncentračních táborů rovněž položením kytice u symbolického náhrobního kamene s nápisem: *Těm, kterým nebylo dopřáno mít hrob ve své zemi.* Kámen je na terezínském Židovském hřbitově instalován prozatímne,

po dokončení koncepce úprav v Osvětimi bude převezen na definitivně určené místo v Birkenau.

Jako součást pietního aktu zapálili židovští delegáti svíčky na paměť terezínských mrtvých u peci krematoria a vrchní kantor pan Feuerlicht se u menory i nové Davidovy hvězdy pomodlil na obou hřbitovech El Mole Rachamim a Kaddiš. Památka našich obětí byla uctěna vskutku důstojným způsobem.

Erik Polák

NOVÁ EXPOZICE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V TEREZÍNĚ

Výtvarná díla umělců, kteří tvořili v letech poznamenaných fašismem a válkou, mají mimořádný význam pro přiblížení této tragické doby a velmi silně oslovují i dnešního člověka.

V rámci vzpomínkových akcí k 50. výročí skončení 2. světové války a osvobození Terezína byla proto otevřena nová stálá expozice výtvarného umění v Památníku Terezín. Expozice je umístěna v 1. patře Muzea pevnosti a představuje výběr z výtvarných sbírek Památníku, doplněný o zápujčky z galerií i od soukromých osob.

Úvod expozice tvoří některé z politických karikatur 30. let, reagující na nástup nacistů k moci v sousedním Německu. Soubor výtvarných děl v následující místnosti dokumentuje změny v lidských i uměleckých postojích řady umělců, kteří si v předválečném Československu počali uvědomovat nebezpečí expanze totalitních režimů a vzrůstající hrozbu světového válečného konfliktu. Zvláště citlivě proto reagovali na občanskou válku ve Španělsku, která předznamenávala dramatické události příštích let. Vystavená díla odrážejí pocity tragiky, napětí a hroucení demokratických hodnot tak, jak je tito umělci vnímali.

Zvláštní místo je v expozici vyhrazeno pracem Emila Filly. V jeho obrazových kompozicích je především na postavách z řeckých mýtů aktualizováno podobenství

o zápasu dobra se zlem, řádu s chaosem, rozumu se silami přírody a v zápase dravých šelem a jejich obětí symbolizován boj s násilím a bezprávím.

Další expozice soustřeďuje díla, která vznikla po okupaci, v podmínkách neustálého ohrožení demokraticky orientovaných umělců. Motivy zápasů proto nahrazují biblická podobenství, aktuální témata jsou prezentována v historických či divadelních jinotajích. Tato díla spojuje především zájem o člověka a jeho místo v lidském společenství a zároveň snaha tlumočit niterné pocity plné smutku, tragických životních prožitků a protestu proti vládě násilí.

Těžiště expozice představují práce, které vznikly za ostnatými dráty nacistických koncentračních táborů a věznic. Jde nejen o vzácná výtvarná díla, ale i nezastupitelné dokumenty o životě, utrpení i naději vězňů. V těžkých podmínkách, často za pomoci nejskromnějších výtvarných pomůcek, vznikaly kresby a obrazy plné vnitřní síly a přesvědčivosti. Jejich umělecká hodnota je rozdílná, avšak výpovědní hodnota je mimořádná.

V první části tohoto souboru jsou vystaveny práce, které vznikaly v policejní věznici gestapa v terezínském Malé pevnosti a v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Ravensbrück a Mauthausen, do nichž bylo deportováno mnoho českých vězňů. Ve druhé části jsou prezentovány kresby a obrazy z terezínského ghetta, přibližující osud obětí nacistické genocidy Židů. Většina jejich autorů se nedožila konce války, ale výtvarná díla, která

zanechali, neztrácejí nic na své působivosti.

Závěr expozice tvoří výběr z poválečné tvorby, odrážející prožitky obětí nacistické perzekuce i reakce umělců na válečné hrůzy a varování před pokusy o nastolení nové vlády násilí.

Vojtěch Blodig

PREZIDENT HERZOG V TEREZÍNĚ

Dne 2. května 1995 navštívil během své soukromé návštěvy České republiky Terezín prezident Spolkové republiky Německo Roman Herzog. Svou návštěvou, uskutečněnou v den 50. výročí poslední popravy v Terezíně, vyjádřil svou úctu obětem nacistické perzekuce v letech 1939-1945.

Po přivítání ředitelem Památníku Terezín Janem Munkem a starostkou města Růženu Čechovou si německý prezident prohlédl Správní dvůr a pak I. dvůr terezínského Malé pevnosti, kde navštívil cely č. 2 a 3, v nichž byli vězněni především židovští vězni.

Pak se odebral na Národní hřbitov, kde položil kytici květů u pylonu se jmény obětí poslední popravy v Terezíně.

V průběhu své krátké návštěvy se prezident Herzog informoval o činnosti Památníku Terezín a projevil uspokojení nad rostoucím počtem skupin mladých lidí z Německa, přijíždějících do Terezína nejen za poznáním, ale i pracovat.

V.B.

pokračování ze str. 1

O utrpení miliónů židovských dětí ho-vořily výrazné tóny i slova, zpívaná i reci-tovaná, v hebrejštině, angličtině i češtině. Básně terezínských dětí jsou zarámovány texty židovských i křesťanských modliteb. V prostředí Malé pevnosti před celami a pod šancemi zněl Kaddiš pro Terezín ob-zvlášť pietně.

Koncert bylo možné uskutečnit jen díky paní Elian Reinholdové z USA, která zor-ganizovala sbírku a získala sponzory.

Na paměť Freddyho Hirsche

Odpoledne jsme se setkali v Parku tere-zínských dětí. Shromáždění, jehož se ja-ko všech akcí zúčastnili přátelé ze zahra-ničí, zahájil člen předsednictva Terezínské iniciativy Erik Polák. Řekl, že osobnost Freddyho Hirsche, na jehož paměť odhalu-

jeme pamětní desku, nepotřebuje mnoho slov.

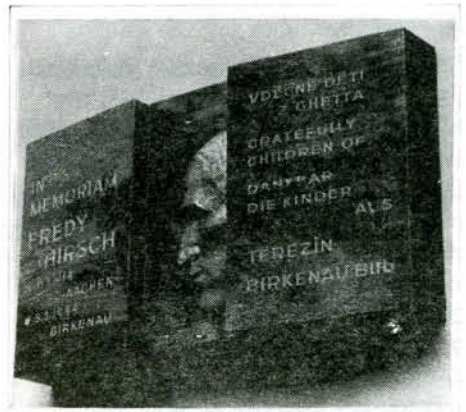
Víme, že šlo o člověka, který se ne-smírně zasloužil o to, aby osud terezín-ských i osvětimských dětí, byl alespoň trochu ulehčen.

Většina z nás, kteří jsme v Parku tere-zínských dětí byli, vděčí Freddyemu Hirschovi za mnohé. Byl pro nás osobním přítelem, kamarádem a člověkem.

Pamětní deska vznikla díky iniciativě jedné z nás, významné umělkyně Zuzany Růžičkové-Kalabisové a díky sbírce, kterou uspořádala.

Před odhalením desky se Zuzana Růžičková vyznala ze svého prvního setkání s Freddy Hirschem: **Píše se leden 1942. Plzeňský transport č. 3 přibyl do Terezína a teď čekáme, až nás přidělí do kasáren, zvlášť muže, zvlášť ženy a děti.**

Loučení s domovem, cesta v přeplně-ném dobytčím vagóně, zima, hlad a strach z budoucnosti sehrály své a mně, čtrnáctileté, je v tom tmavém zimním ve-čeru zle až k omdlení. Probudí mne hlas nad mou hlavou: 'Co je tomu dítěti? Je

Terezína odjíždí s transportem Ak2 mezi těmi, kteří se dobrovolně hlásí, aby připravil tábor pro další vězně.

Svůj projev a své vyznání Zuzana Růžičková ukončila:

My Židé nemáme svatých. Máme ale 'cadikim' - lidi spravedlivé - snad by se dalo přeložit i slušné.

Freddy Hirsch byl člověk, člověk chybující, nikoliv světec. Ale byl to člověk spravedlivý - cadik.

Foto na této straně: Matěj Stránský

nemocné? Potřebuje lékaře?

Otevírám oči a vidím mladou, krásnou tvář s pohledem účastným a starostli-vým. Když promluví s mými rodiči, uklid-ní se a jde dál vyhledat staré, nemocné a hlavně děti, které potřebují pomoc. Takhle je u každého nově příchozího transportu - Freddy Hirsch. Tehdy sotva 28 let mladý německý Žid, který v roce 1935 utekl do Prahy z rodných Cách. Pracuje pak na pražském Hagiboru a do

A tak doufejme, že až odejde poslední z nás, kdož jsme ho znali, postojí nové ge-nerace před touto deskou, kterou tak cit-livě ztvárnil Miloslav Hejný. Postojí a ře-knou: Toto musel být člověk dobrý, stateč-ný a krásný.

Brundibár opět okouznil

Po shlédnutí filmu Miloše Zvěřiny „Uvězněné sny“, který zapůsobil na ty, kte-
dokončení na str. 4

dokončení ze str. 3

ří film dosud neviděli, jsme se shromáždili v sále bývalé zbrojnice.

V režii Zdenky a Václava Fleglových a ve výpravě Květy Pacovské provedl Dismantův soubor Brundibára. Všem připravila dětská opera Hanse Krásy nezapomenutelný zážitek.

A opět byl Brundibár v závěrečné písni poražen a děti zase zvítězily. Píseň zazněla několikrát a na jevišti vběhly mezi účinkující české děti i děti z německé školy v Praze, aby vyjádřily, že už je dnes padesát let po válce.

O nastudování Brundibára a jeho provedení v Terezíně se postarala Gaby Flatow a Iniciativa Hanse Krásy.

Ještě Mozartovo Requiem a další koncerty Tereziňského vzpomínkového festivalu a 21. květen 1995 v Terezíně skončil.

Jiří Steiner

BRNĚNSKÉ SETKÁNÍ

Součástí oslav 50. výročí osvobození a konce války bylo Mezinárodní setkání na paměť židovských občanů - poslaných do koncentračních táborů z Brna, které se konalo 18. a 19. května v Brně.

Záštitu nad setkáním převzala brněnská primátorka JUDr. Dagmar Lastovecká ve spolupráci s vedoucí odboru kultury, Židovskou obcí v Brně a Tereziňskou iniciativou. Pietních oslav se zúčastnil také vrchní rabín Karol Sidon.

Velmi nás potěšila účast bývalých *brňáků* z USA, Kanady, Izraele, Německa, Rakouska a Anglie.

Úvodního slova se ujala dr. K. Hofmannová, vedoucí odboru kultury Magistrátu města Brna. Po ní promluvil Erich Rohan a ve svém projevu se zabýval současnými problémy antisemitismu.

Program izraelské, tereziňské a české hudby byl proložen básněmi Michala Flacha, vyjadřující zážitky z Osvětlení a z konce války. Večer prvního dne byl ukončen přátelským setkáním na Židovské obci v Brně.

Druhý den Mezinárodního setkání byl zahájen na Nové radnici v Brně. Delegaci bývalých vězňů z Brna přijala primátorka se svými náměstkyněmi. Pak následovala pietní vzpomínka u pamětní desky obětem holocaustu na ZŠ v Merhautově ulici, odkud jsme byli posíláni do koncentračních táborů.

Projevy primátorky města Brna, místopředsedy parlamentu ing. Tollnera a předsedy TI H. Schimmerlinga i modlitba

vrchního rabína a zpěv kantora důstojně připomenuly události a nevinné oběti rasové perzekuce. Účastníci setkání si prohlédli také výstavu fotografií a kreseb tereziňských dětí, kterou s citem a vkusem připravili učitelé a ředitel školy p. Šrámek.

Oficiální program ukončila vzpomínka u pomníku obětem války na Židovském hřbitově a v synagoze projevem a modlitbou Karola Sidona.

Po společném obědě následoval koncert anglického violoncellisty Raphaela Sommera, který jako dítě zpíval vrabce v tereziňské opeře Brundibár.

Smutná vzpomínání na naše drahé příbuzné a kamarády střídala radost ze setkání (mnohdy prvních po mnoha letech).

Mnozí z nás přijeli také do Terezína oslativ své znovunarození.

Anna Hanusová

DNY KULTURY TEREZÍNSKÉHO GHETTA

Iniciativa Hanse Krásy, německé sdružení přátel a příznivců naší Tereziňské iniciativy, se sídlem v Hamburku, uskutečnila ve dnech vzpomínkové tržny a setkání bývalých vězňů židovského Tereziňa kulturní festival. Byl především věnován tvorbě umělců vězněných v tomto táboře a vyjadřoval myšlenku skladatele Viktora Ullmanna, že zde touha po kultuře byla rovna touze po životě.

Vzpomínkové dny kultury ukázaly zainteresované veřejnosti, jak silná byla tato touha a že dodnes svým vlivem působí na posluchače.

Nejen Krásův Brundibár a Smetanova Prodaná nevěsta, které evokovaly u pamětníků vzpomínku dávných prožitků z představení před více než padesáti lety, ale i další umělecká vystoupení a reprodukce děl Gideona Kleina, Pavla Haase, Hanse Krásy, Viktora Ullmanna i dalších, recitace z dopisů Franze Kafky sestře Otte, výstava o skladatelích města Tereziňa a řada dalších vystoupení svědčila o angažované práci pořadatelů v čele s paní Gaby Flatow.

Při pódiové diskusi Holocaust a kultura - odpověď a zodpovědnost, kterou moderovali pracovníci rakouského Gedenkdiensu (dr. A. Maislinger), bylo zdůrazněno, že tato představení, konaná v Terezíně k uctění památky zahynulých židovských obětí a k sebezpoznaní žijících, mají za cíl ukázat sílu lidského ducha za nelidských životních podmínek.

Vzpomínkové dny Tereziňské kultury, pořádané Iniciativou Hanse Krásy, financovaly instituce Spolkové republiky Německo a řada německých firem, které si uvědomily odpovědnost za události z doby nacismu.

-sch-

TEREZÍNSKÁ PAMĚTNÍ KNIHA

Naše Terezínská iniciativa považovala od svého vzniku v roce 1990 za svou povinnost, danou jejím nejvlastnějším posláním, podle možnosti zjistit a zaznamenat jména a osudy každého člověka, který se stal obětí toho, co německé okupační úřady cynicky nazývaly *konečným řešením židovské otázky*. Proto jsme přišli s projektem připravit a vydat Terezínskou pamětní knihu.

K vytyčení tohoto cíle nevedla nás jen touha přispět k tomu, aby byla zaznamenána a nad všechnu pochybnost dokumentována historická pravda o osudu našich rodin, našich přátel a všech, kteří s nám prošli stejnou kalvárií, ale nemohli o ní vydat svědectví přítomnosti a budoucnosti.

Nevedlo nás jen přání, aby dnes žijící generace a všechny budoucí poznaly, pochopily a procitily onu pravdu, že každý z těch šesti milionů zavražděných židovských mužů, žen a dětí byl člověk, lidská osobnost a že vyhlazení šesti milionů lidí znamenalo šest milionů jednotlivých vražd, vražd novorozeňat i starců. Nadevše nás vedla touha alespoň v této pamětní knize postavit symbolický pomník všem z nás, kteří svůj hrob na této planetě nemají.

Pamětní kniha ovšem vedle těch, kteří kalvárii *konečného řešení* nepřežili, zaznamenává i osudy těch, kteří se dožili válečné porážky hitlerovského Německa. Jestliže se ze 60 382 *protektorátních* vězňů, kteří byli z Terezína odvezeni východními transporty, zachránilo jen o málo více než tři tisíce, jestliže z 5000 deportovaných do Lodže přežilo pouhých 275, nepochybně i tito zachránění mají být zaznamenáni v pamětní knize. Platí to i o těch, kteří přežili své věznění v Terezíně.

Terezínská pamětní kniha se dokončuje. První svazek o více než 700 stranách se již vyrábí v nakladatelství Melantrich, druhý svazek bude redakčně dokončen v létě, takže lze předpokládat, že do konce tohoto roku bude celé dílo v rozsahu téměř 1500 stran vytištěno a dáno do prodeje. Jaký je obsah Terezínské pamětní knihy?

Úvodní slovo má prezident republiky Václav Havel a předseda Sdružení synů a dcer židů deportovaných z Francie Serge Klarsfeld. Stať o historii genocidy českých židů, páchané německými okupačními úřady od října 1938 do května 1945, přibližuje a osvětluje toto apokalyptické drama.

Dále je zařazen Průvodce Terezínskou pamětní knihou vysvětlující čtenáři, jak se

v knize orientovat a jak ji používat. Podrobně jsou popsány knižní i archivní prameny, kterých jsme využili při jejím zpracování, jakou pracovní strategii jsme zvolili a jak se vyvíjela spolupráce editorů, historiků a archivářů s odborníky počítačové techniky.

Pro lepší orientaci jsme dále zařadili chronologický přehled židovských deportačních transportů z Prahy a Brna přímo na východ Evropy a všech deportačních transportů do Terezína a z Terezína.

Připojili jsme přehled rodných jmen, v němž jsou uvedeny německé ekvivalenty českých jmen a naopak.

Jako editoři jsme stáli před otázkou, jak uspořádat záznamy personálních dat. Naskýtaly se různé alternativy. Bylo možno v abecedním pořádku uvést tyto záznamy o všech 80 000 osobách bez ohledu na to, kterým transportem byly deportovány a zda deportaci přežily či nikoli. Po dlouhém rozvažování jsme se rozhodli, že základem pro řazení záznamů o jednotlivých osobách učiníme jednotlivé deportační transporty z Prahy do Lodže, Ujazdowa a do Terezína, z Brna do Minska a do Terezína a z dalších měst Protektorátu Čechy a Morava do Terezína v časovém sledu jak za sebou následovaly. V rámci každého transportu pak v abecedním pořádku nejprve uvádíme všechny, kteří deportaci nepřežili, poté opět abecedně všechny, kteří se dožili osvobození.

Tato struktura Terezínské pamětní knihy má i své nevýhody. Obtížně by se v ní hledaly údaje o konkrétních lidech, pokud by hledajícímu nebylo známo datum deportace hledané osoby nebo označení transportu, kterým byla deportována. Proto ke konci druhého dílu zařazujeme osobní rejstřík. Tam jsou v abecedním pořádku uvedena všechna jména osob zařazených do pamětní knihy s odkazem na stránku, kde se o nich píše.

V prvním díle Terezínské pamětní knihy jsou zařazeny transporty od prvního transportu z Prahy do Lodže. Odjel 16. října 1941 a byl označen začátečním písmenem abecedy. První díl končí transportem AAh, vypraveným 10. června 1942 v čase stanného práva hejdrichiády přímo z Prahy na východ.

V záhlaví každého transportu je nejprve uvedeno jeho úřední označení a místo, odkud a kam byl vypraven, kolik jeho vězňů bylo zahubeno, kolik se dožilo osvobození

a u kolika se jejich osud nepodařilo zjistit. Poté následují záznamy o každém jednotlivém člověku zařazeném do toho kterého transportu. Uvádění jsou odděleně ve třech částech označených: Zahynuli, Osvobození se dožili, Osud nezjištěn.

Záznam o každém jednotlivém člověku obsahuje tyto základní údaje: příjmení, jméno a datum narození. Údaje o tom, kdy a kam byl kdo deportován, zda deportaci přežil či nikoli, jsou zřejmy z toho, v které části kterého transportu je jeho jméno zařazeno. Příjmení uvádíme v podobě, jakou mělo v době deportace.

U těch, kteří po svém osvobození přijali nebo sňatkem získali nové jméno, uvádíme je také, pokud se nám je podařilo zjistit.

Velká většina vězňů Terezína byla dříve nebo později dále deportována východními transporty. U nich zaznamenáváme označení tohoto druhého transportu, datum jeho odjezdu z Terezína a jeho cíl.

Více než 6000 osob zařazených do Terezínské pamětní knihy zemřelo v Terezíně. Datum jejich smrti je až na výjimky známo a uvedeno. Z těch, kteří byli z Terezína dále deportováni, se nám podařilo zjistit přesné datum úmrtí jen u poměrně malého počtu lidí. Záznam o datu úmrtí jsme připojili také tehdy, když vězeň byl osvobozen, ale zemřel na následky věznění ještě v květnu či červnu 1945.

U těch, kteří se dožili osvobození, uvádíme místo, kde byli osvobozeni nebo kde byli naposledy věznění.

Děti narozené v Terezíně dostávaly svá táborová, tzv. transportní čísla, a to podle transportních čísel svých matek. Čítal-li například transport H při svém odjezdu z Brna 30. listopadu 1941 celkem 1000 osob, pak pět dětí narozených ženám z tohoto transportu dostalo čísla H 1001 až H 1005. Přehled o dětech, které se staly vězni hned při svém narození, uveřejňujeme samostatně v druhém svazku.

Knihy je založena na dlouhodobém výzkumném projektu organizovaném Terezínskou iniciativou a Nadací Terezínská iniciativa ve spolupráci s Ústavem teorie informace a automatizace Akademie věd České republiky, s Památkovým úřadem v Praze, Státním ústředním archivem v Praze. Tento projekt, financovaný rakouským fondem Kultur Kontakt Spolkového ministerstva pro vyučování a umění ve Vídni a Zahraničním úřadem Spolkové republiky Německo, započal v roce 1991, ale navazoval na výsledky několika jiných výzkumných projektů

pokračování ze str. 5

realizovaných v předcházející době u nás, v Rakousku, ve Francii a v Izraeli. Na našem projektu pracoval široký kolektiv lidí - vedle autorů tohoto článku byli to z řad expertů počítačové techniky zejména inž. Zdeněk Schindler, z archivářek Státního ústředního archivu dr. Lenka Linhartová, dr. Jaroslava Milotová, Alexandra Blodigová, z archivářek Památníku Terezín Václava Suchá a Eva Němcová, z operátorů Dáša Holzhammerová a Lenka Pavlíčková.

Uprostřed prací na této pamětní knize vytvořila se dramatická situace, která její dokončení ovlivnila. Stovky bývalých terezínských vězňů a pozůstalých po nich začaly zoufale shánět dokumenty potřebné k tomu, aby mohly uplatnit své nároky na poskytnutí jednorázové peněžní částky podle zákona 217/1994 Sb., ať již jako političtí vězňové pro sebe sama nebo jako sirotci, vdovy či vdovci. Jediný uznávaný doklad podle tohoto zákona je totiž osvědčení vydané Ministerstvem obrany podle zákona 255 z roku 1946. O ně musely žádat stovky bývalých terezínských vězňů a pozůstalí po nich.

Vysoké procento žádostí však nevyhovovalo požadavkům tohoto zákona a hrozilo nebezpečí jejich zamítnutí. Po dohodě s Federací židovských obcí jsme jménem Nadace Terezínská iniciativa nabídli Ministerstvu obrany, že se pokusíme doplnit chybějící dokumentaci u žádostí, které se týkají obětí deportace do Lodže, do Minska, do Ujazdowa, do Terezína a z Terezína. Vedení příslušného ministerkého oddělení tuto nabídku velmi uvítalo.

Nedostatečně doložené žádosti z okruhu těchto deportací dostáváme k prostudování a na základě materiálů, soustředěných naším kolektivem pro Terezínskou pamětní knihu a v rámci s ní spojeného výzkumného projektu, vypracováváme ke každému jednotlivému případu nebo k osudům celých transportů znalecký posudek usilující doplnit chybějící dokumentaci. Ten předkládáme Federaci židovských obcí, která jej potvrzuje, takže se stává jejím dokumentem. Ministerstvo obrany zatím všechny tyto znalecké posudky respektovalo a s přihlédnutím k nim vydalo už několik desítek osvědčení členům Terezínské iniciativy i bývalým terezínským vězňům, kteří členy Terezínské iniciativy nejsou.

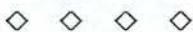
Každý jednotlivý případ vyžaduje analýzu konkrétních možností, jak přezkoumat a podpořit tvrzení žadatele, pokud nestačí

údaje z databáze, která je k dispozici. Abychom ji rozšířili, urychlujeme projekty, které byly plánovány teprve na budoucí dobu. Opíráme se přitom také o historiky, kteří na přípravě Terezínské pamětní knihy a s ním spjatého projektu nepracovali. Miroslav Kryl nám dal k využití své výpisky z úmrtních knih Majdanku o terezínských vězňích, Alena Hájková prozkoumala osudy terezínských vězňů předaných gestapu, o nichž nám chyběly další potřebné informace.

Usilujeme také o to, abychom mohli využít výzkumné a ediční projekty, jejichž výsledky některá významná zahraniční muzea a památníky zveřejní teprve v budoucnu. Podařilo se nám to v případě Bergen-Belsenu zásluhou Arnolda Jürgense. S osvětivským muzeem jsme dohodnuti, že nám umožní získat z osvětivských úmrtních listin, navracených z ruských archivů, údaje o úmrtí terezínských a také lodžských vězňů. Přislíb podobného druhu máme také ze stutthofského muzea. Ministerstvo obrany ztrojnásobilo počet pracovníků v oddělení, které zpracovává agendu Osvědčení. Podobně došlo k podstatnému posílení příslušného oddělení Státního ústředního archivu, kde navíc byla pro badatele uzavřena studovna, aby se pracovníci oddělení mohli soustředit právě na tuto agendu.

Přesto obě pracoviště jsou zavalena takovým množstvím žádostí, že jejich vyřízení - myšleno je těch dosud podaných - se odhaduje na rok, dva i déle. Za této situace jsme rádi, že práce dlouhých let, vložená do přípravy Terezínské pamětní knihy velkým kolektivem lidí, přinese své plody nejen v nejvládnějším poslání této knihy, ale že prospěje také i těm bývalým terezínským vězňům, kteří se po půl století mají možnost dočkat tohoto svého druhu *odškodnění*, a dětem těch terezínských vězňů, které před více než půl stoletím zahubila zvůle německé okupační moci.

Margita Kárná, Miroslav Kárný

NOVÉ VYDÁNÍ TEREZÍNSKÝCH STUDIÍ A DOKUMENTŮ

V nakladatelství Academia je už odevzdáno a pro tisk připravováno vydání letošní ročenky Terezínské iniciativy, která vychází v německé verzi s názvem *Theresienstädter Studien und Dokumente* a publikuje studie a články

20 českých, izraelských, německých a polských autorů. Mezi nimi je studie Petera Witteho o genezi Hitlerova rozhodnutí ze 17. září 1941, že Německo a Protektorát mají být zbaveni židů ještě před skončením východního tažení, a o deportacích do lodžského ghetta. Miroslav Kárný se zabývá historií podzimmních transportů z Terezína do Osvětimi 1944, Miroslav Kryl ohlasem východních transportů v deníku Willyho Mahlera, Bronka Klibanski transportem bialystockých dětí do Terezína ve světle dokumentů německého ministerstva zahraničí, Jakob Tsur osudem transportu AAY, který měl skončit v Malém Trostinci, ale byl vyvražděn v Baranoviči.

Krystyna Oleksy ve své studii podává obraz vězně osvětivského sonderkomanda Gradowského a analyzuje jeho svědectví o tom, co se odehrálo v noci 8. března 1944 v plynových komorách Birkenau.

Ruth Bondyová zpracovala ve své studii dochovanou agendu o terezínských prominentech. Karl Braun svůj eseje o Petru Kienovi nazval *Estetika jako odboj*. Portréty konkrétních terezínských vězňů jsou podány v článkách Aleny Hájkové a Ingrid Schupette. Birkenau Boys po padesáti letech - je zamyšlení Jiřího Diamanta, kdysi jednoho z chlapců, které Mengele v červnu 1944 při selekci vybral k pracovnímu nasazení.

Pracovnice Státního ústředního archivu v Praze informují o pramenech k dějinám Terezína - Zlataše Kukánová a Lenka Matušíková o terezínských matrikách, Jaroslava Milotová o Terezínu ve spisech československého londýnského exilu. Zprávu o svých výzkumech koncentračního tábora v Litoměřicích podává pracovnice Památníku Terezín Miroslava Benešová.

V recenzní části Manfred Grieger referuje o nedávno vyšlé knize líčící fantasmagorní historii terezínského lagerkomandanta Burgera, který pod falešným jménem až do své smrti v roce 1991 klidně žil v Německu. Eva Šormová posuzuje dvě knihy věnované terezínskému vězni Kurtu Gerronovi a Hanuš Schimmerling informuje o knize Ruth Klügerové, kdysi dětské vězeňkyni Terezína, nyní americké universitní profesorce.

Z dokumentů uveřejňuje ročenka dějiny Terezína 1941-1943, které napsal zástupce židovského staršího inž. Otto

dokončení na str. 7

pokračování ze str. 6

Zucker, zavražděný v září 1944 v Osvětimi, dále výňatky terezínského deníku Ericha Kesslera o událostech následujících po 20. dubnu 1944, kdy do Terezína začaly přijíždět

děť evakuační transporty z vyklizovaných koncentračních táborů.

Ročenku k vydání připravili Miroslav Kárný a Margita Kárná ve spolupráci s Raimundem Kemperem a Bohuslavem

Černým. Její financování zabezpečila Nadace Terezínská iniciativa z prostředků věnovaných Spolkovou republikou Německo.

Pro příští rok se připravuje české vydání Terezínských studií a dokumentů.

APROXIMACE ČIN PŘIBLÍŽENÍ

Zkušenosti z přednášek, výpovědí a rozprav o holocaustu

Mám tu velice smutnou výsadu, že jsem dnes v Evropě zřejmě jediný pamětník vyhlazovacího tábora Treblinka. Bylo v něm zavražděno 800-900 tisíc lidí bez selekce, bez tetování, rovnou po výstupu z vlaků. V srpnu 1943 došlo k organizované vzpouře několika set otroků, vybraných na likvidační práce, při které byl tábor z valné části zničen.

Tyto okolnosti a zároveň reakce na pravičáctví, neonacismus a popírání holocaustu zejména v Německu přinášejí mně padesát let po válce četná pozvání k přednáškám, diskusím apod. Spolupůsobí zde také mé knižně vydané paměti v německé verzi v roce 1992, v české verzi v roce 1994 a nyní je připraveno vydání v angličtině. Pozvání přicházejí od škol (středních i vysokých), médií, veřejných kulturních institucí, náboženských i jiných zájmových organizací. Podle toho se také liší posluchači. Významný je rozdíl, v jaké zemi se něco takového pořádá. Jiné je přijetí v Německu, v zemi pachatelů, jiné v Rakousku, které se dlouho snažilo vydávat za zemi spíše postižených, jiné je ve Švýcarsku, či naopak v Čechách, v zemi postižených a obětí.

Každý, kdo přežil holocaust a nacistický lágr vůbec, a předstupuje před posluchače, může počítat s určitým respektem. Je to jakýsi bonus trpětele a exota, který se však může snadno zvrátit, na příklad při častém používání výrazů příšerný, úděsný, otřesný atp.

Z matematiky je známa nauka o aproximacích. K určité veličině se lze pouze přiblížit, nikdy ji nelze zcela dosáhnout. Obdobně je tomu s výpovědí o holocaustu. Skutečností z doby před více než padesáti lety se lze jakoukoliv sdělovací formou jen přiblížit. Nakolik, to je právě onen obtížný úkol vypravěče. Je dobře to posluchačům sdělit, připravit je na to. K přiblížení pak může přispět jejich vnímavost a představitost.

Edgar Hilsenrat, na západě známý židovsko-rumunsko-německý spisovatel, který také přežil holocaust, prohlásil, když jsme debatovali o tom, *jak sdělit nesdělitelné*: „Je to možné jen s náležitým **understatement**.“ Snad v žádné jiné řeči se nenajde ekvivalent pro tento anglický výraz. Je to tak trochu protiklad k českému výrazu přehánění, ale právě pro tento protikladný pojem nemá čeština, pokud vím, patřičný termín. Němčina si vypomáhá výrazem *Untertreibung* jako protiklad k *Übertreibung* (přehánění), ale není to přesné. **Understatement** zahrnuje v sobě střízlivost, civilnost, nepatetičnost, i když ne právě nezúčastněnost či netečnost.

Nezapomenutelným způsobem mi byl tento pojem znázorněn před více lety na mezinárodní konferenci ve Washingtonu u příležitosti zahájení stavby HOLOCAUST MEMORIAL. Mezi jinými tam pronesl svůj příspěvek vysloužilý major anglické armády, jejíž část vnikla jako první do koncentračního tábora Bergen-Belsen. Major byl v ramenou poněkud pochýlený,

jinak však statný, štíhlý, od čaje a zdrženlivosti, s pěstěným a pěkně vyčesaným knírem:

„Všude dosud nepoznaný pach. Předstupovaly před nás bytosti, v kterých jsme po určitém váhání začínali poznávat lidské tvory. Po chvilkové bezradnosti jsme si začínali uvědomovat, že jde o bytosti vyhladovělé, hladem skomírající - 'starving'. Měli jsme u sebe po kapsách či v nějakém pouzdrů zákusek, čokoládu, biskvity. Ohmatávali jsme se, lovili po kapsách, co jsme v nich měli, a nabízeli jsme to oněm bytostem. K našemu překvapení to od nás v prvních chvílích nebrali. Neustále nás osahávali, dotýkali se našich uniforem, aby se přesvědčili, že nejsme přelud.“

Takto se snažil onen major se vznešeným knírem přiblížit posluchačům na setkání ve Washingtonu to, co před více než pětaticeti lety zažil, když jako jeden z prvních vstoupil do Bergen-Belsenu. Takto se snažím i já dnes čtenářům svůj vjem z onoho reportu.

Ať už jde o středoškoláky či o dospělé posluchače, nejvíce je zaujme líčení jednotlivých osudů - obětí holocaustu, pachatelů, případně i příživníků. Stalo se, že jsem ve škole v německém Bad Kissingenu v Bavorsku vyprávěl o čtrnáctiletém Edkovi, harmonikáři z varšavského ghetta. Jak ho jediného z jeho rodiny vybrali právě pro tu jeho tahací harmoniku, aby na ni v Treblince při apelech hrál do pochodu a večer esesákům v jejich ubikacích, kam měl přístup, pro potěšení. Jak Edek jednoho dne podle plánu nepozorovaně vsunul do zámku muničního skladiště kovovou štěpinku. Jak musel vyzkoušet duplikát klíče, který stejně nepozorovaně zhotovili židovští zámečníci při opravě zámku. Jak v den vzpoury Edek ještě s jinými chlapci vynesli z muničního skladu dvě bedničky s ručními granáty.

Ve velké školní tělocvičně byli mezi žáky také čtrnáctiletí. Byla vidět a cítit jejich účast. Asi si také uvědomili, že je mezi nimi také čtrnáctiletý, který seděl v zadní řadě poněkud stranou, téměř celou dobu se zkříženými pažemi na prsou. Před několika týdny on a jeho šestnáctiletý kumpán zhanobili zachovalý a dobře udržovaný židovský hřbitov v Bad Kissingenu. Za to, že povalili několik náhrobků a jiné pomazali nacistickými čmáraninami, čekal je soud pro mladistvé. Jak ten soud dopadl? Protože projevíli účinnou lítost a ochotu nahradit škodu, dostal onen nezletilý několikatisícovou pokutu a nějaký čas podmíněně. Nedošlo k tomu, co jsem v diskusi navrhoval, aby soud oběma *hrdinům* po vzoru anglosaské justice uložil po dobu dvou let pod dozorem hřbitov udržovat a pečovat o něj a samozřejmě škody přiměřeně vlastnoručně odstranit.

A tedy - pokud jde o diskusi. Té je třeba vyhradit téměř tolik času jako vlastnímu vyprávění. Když jsou přítomni bezprostředně po přednesu vyzvání k diskusi, stává se obvykle, že se nikdo nehlásí. Je to tak trochu jako s těžkou stravou, nejdřív je ji třeba ztrávit. Příznačné je, že si posluchači většinou nepřejí přestávku k rozmyšlení a k přípravě otázek. Osvědčuje se, že

dokončení na str. 8

dokončení ze str. 7

zpočátku si sám položím několik choulostivých otázek. Na příklad, proč se dali vést jako ovce na porážku? Proč se nechali tolik ponížít? Pak se obvykle diskuse rozjede a nekončí s oficiálním koncem přednášky. Takřka vždy dochází k tomu, že po konci přednášky se vytvoří hlouček diskutujících kolem přednášejícího. S tím je třeba počítat - časově i tematicky. Tady začínají otázky z duše i od plic. Tato neoficiální část bývá nejdůležitější, nehledě na věk posluchačů.

Pozor na předčítání! Nic neuvede posluchače do odmítavého stavu víc jak monotónně čtoucí, který sedí za stolem.

Díky své povaze, vypravuji volně bez písemných poznámek, stojím nebo se pohybuji mezi posluchači. Předčítám mezi vyprávěním jen jako doplněk a pouze krátké texty či citace.

Od zkušených rétorů vím, že je nutné dodržovat určitá pravidla. Přestože někdo přednáší s patra, musí předem vědět jak začít, jak skončit, jak má probíhat vedoucí nit vyprávění, kde jsou akcentovaná místa. Velmi se osvědčuje, nalézt si mezi posluchači nejméně přístupného, zaměřit se na něj a snažit se ho přesvědčit a zaujmout.

Jak je to s celkovou dobou vystoupení? Všeobecná zkušenost je, že při vyprávění lze plnou pozornost udržet asi 40-50 minut. Přidáme-li k tomu diskusi, pak jsou to celkem asi 2 hodiny. Jednou mi zkušený publicista řekl: „Máš sice vymezený čas, avšak víc než na hodinky koukej na tváře posluchačů. Pak budeš vědět, kdy skončit.“

Posluchač je schopen přijmout a v paměti udržet jen několik málo čísel, nejlépe zdůrazněných nějakým přirovnáním či poměřením. Na příklad - v Treblince bylo usmrceno 800-900 tisíc lidí, což odpovídá celkovému počtu obyvatel toho či onoho města dnešního Německa.

„Jak to, že nepomohli, ti venku těm v táboře, když věděli, co se tam děje?“ - ptala se asi patnáctiletá žačka v jedné berlínské škole.

„A ti vybraní na otrocké práce v Treblince, nestali se časem pomocníky samotných vrahů?“ - ptal se asi čtyřicetiletý muž při jedné veřejné diskusi ve Vídni.

To jsou závěrem asi tak nejobtížnější otázky. Je třeba tazatelům přiblížit onu dobu temna, tak odlišnou od doby dnešní. Je třeba jim vysvětlit, že právě měřítky dnešní doby je dění v minulosti tak neuvěřitelné.

Richard Glazar

POMOZTE ZACHOVAT SVĚDECTVÍ

V polovině roku 1990 rozšířilo dokumentační středisko Židovského muzea v Praze svou dosavadní činnost o další oblast - systematický sběr vzpomínek a dokumentů, které mají být svědectvím o životě a osudech židovských obyvatel bývalé československé republiky v období 2. světové války.

Smyslem a cílem je snaha o zachycení co možná nejširšího okruhu vzpomínek lidí, kteří přežili šoa, kteří se shodou často neuvěřitelných náhod a okolností vyhnuli všem nástrahám, které jim nacisté připravili ve svém plánu všeobecného vyvražďování židů. Chceme zachytit proces postupného zbídačování, ponižování a život ve všech typech koncentračních, pracovních i vyhlazovacích táborů a v individuálních osudech každého jedince, kterému se podařilo přežít.

Ale nejen to: Chceme zachovat i svědectví těch, kterým se podařilo uniknout vražedné mašinerii, kteří se rozhodli k emigraci ze země. Chceme také zachytit osudy dětí, které se rodiče rozhodli poslat do neznámého cizího světa v naději, že tam přežijí válku. Chceme dokumentovat osudy lidí, kteří nenastoupili do transportů, kteří se skrývali doma, často v napojení na nejrůznější druhy odboje

a většinou za pomoci obětavých lidí, kteří jim pomáhali. Chceme podchytit i svědectví o těchto statečných lidech, kteří pomáhali židům s rizikem ohrožení vlastního života i života svých rodin. Chceme zachytit i všechny další osudy, které ani neznáme a neumíme charakterizovat.

Vlastní záznam vzpomínek na magnetofonovou kazetu sleduje pochopitelně v první řadě období 2. světové války, případně období těsně předcházející, zároveň však ve stručnosti i předchozí život pamětníků, jejich rodinné prostředí, dětství, mládí, rodinný život, setkání s antisemitismem atd. Dobíráme se tak informací o sociálním, národnostním i náboženském a společenském životě nejen těch, s nimiž hovoříme, ale i jejich rodičů, často prarodičů. Je to materiál, který po zpracování může spolehlivě vypovídat o charakteru židovské rodiny na našem území.

Zaznamenané vzpomínky jsou prepisovány a uchovávány v dokumentačním středisku jak v originální nahrávce na kazetě, tak i v písemné podobě přepisu.

Do dnešního dne jsme zachytily 460 vzpomínek. Stále však ještě žije dost těch, kteří by měli sdělit své zážitky, aby mohly být zahrnuty do celkové dokumentace židovských osudů za 2. světové války. Přihlaste se, kdo chcete vypovídat nebo kdo znáte někoho, jehož svědectví by mělo zůstat zachováno. Ozvěte se,

prosím, na naše adresy a telefony nebo do dokumentačního střediska Židovského muzea.

Židovské muzeum Praha, dokumentační středisko, Jáchymova 3, Praha 1, tel.: 232 18 14 nebo 24 81 00 99.

Anna Hyndráková, Krásného 1, Praha 6, tel.: 36 91 26.

Anna Lorencová, Šubrtova 6, Praha 2, tel.: 24 24 60 76.

Zájemcům o Tereziňskou pamětní knihu

Nadace Tereziňské iniciativy rozešle v září tohoto roku všem členům Tereziňské iniciativy subskripční list, kde bude uvedena prodejní cena obou dílů Tereziňské pamětní knihy a současně i snížená cena pro ty, kteří si tuto knihu závaznou přihlášku objednájí.

Návštěvníci Muzea ghetta

Podle výroční zprávy Památníku Tereziň navštívilo v roce 1994 Muzeum ghetta celkem 62 809 osob, z toho však pouze 3926 českých návštěvníků. V porovnání s předcházejícím rokem znamenají tato čísla celkové zvýšení návštěvnosti o 1554 osob, ale snížení české návštěvnosti o 368 osob. Zejména se snížil počet návštěvníků z řad české mládeže - v roce 1993 jich bylo 2212, vloni 1180, tedy o 1032 mladých lidí méně.

Z ČINNOSTI SOCIÁLNÍ KOMISE

Členky sociální komise v Praze i v dalších městech udržují podle svých možností kontakty zejména s nejstaršími a osamělými členy TI. Za uplynulé období se konala jedna společná schůzka nových členek sociální komise z celé ČR a schůzka 5 členek z Prahy, které mají celkem v evidenci 77 členů TI. Z celkového počtu je 45 zároveň členů židovských obcí.

Se všemi, ať žijí v domácnostech (většina), nebo v domech s pečovatelskou službou nebo v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, jsme v telefonickém kontaktu nebo je občas navštěvujeme. Navštěvy jsou přijímány velmi pozitivně, jsou hodnoceny jako projev zájmu TI, a tím už vlastně jsou také sociální službou.

S umístěním chronicky nemocných, kteří potřebují ústavní ošetrovatelskou péči, je zejména v Praze situace stále svízelnější, protože nemocnice se snaží období hospitalizace zkracovat na minimum a pro osamělé jsme dosud nebyli schopni ani ve spolupráci s ŽO v Praze zajistit společnou trvalou ústavní lékařsko-ošetrovatelskou péči. I v penzionu Ch. Jordana v Praze se u některých našich členů zdravotní stav zhoršil natolik, že by potřebovali intenzivnější péči, kterou jim však penzion nemůže zajistit. A tak nezbyvá než hledat umístění pro jednotlivce v léčebnách nebo domovech důchodců.

Doplácení dietních obědů či jiné formy veřejného stravování na úroveň cen obědů poskytova-

ných členům ŽO v Praze (maximálně 7,- Kč na jeden oběd) uplatnili pouze někteří členové TI z Brna a Hodonína. Z ostatních měst sociální komise zatím žádné požadavky nedostala.

Na vyzvání Claims Conference jsme vypracovaly ve spolupráci se sociální komisí ŽO v Praze projekt na výstavbu moderního ústavního zařízení tří-úrovňového typu: byty penzionového typu, domov důchodců pro členy, kteří potřebují kontinuální péči a geriatricko-ošetrovatelskou jednotku pro těžce nemocné s potřebou intenzivní péče. Šlo by o účelové zařízení postavené na pozemku ŽO v Praze - Uhřetěvesi. Zařízení by sloužilo pro celou ČR a mělo by celkovou kapacitu cca 90-100 lůžek.

Navázala jsem přitom spolupráci s evangelickou diakonií, která má v této oblasti bohatší

zkušenosti a získala jsem pomoc jejich ekonomy, který nám projekt na základě požadavků ŽO a TI zpracoval. V projektu byl určen termín výstavby do r. 1998-1999. Vzhledem k tomu, že Claims Conference deklarovala možnost pomoci pouze těm, kteří přežili holocaust, mohlo by toto zařízení sloužit opravdu všem z nás, kteří bychom takovou péči v budoucnu uvítali.

Ing. Burian, náměstek diakonie, doporučil, abychom dali s předstihem vypracovat konkrétní studii, na kterou by ŽO vypsal výběrové řízení. Počítáme s tím, že by se TI spolu s ŽO Praha podílela na jejím financování z prostředků dědiců manželů Tomanových.

Dr. Věra Schimmerlingová

Příspěvek na lázeňskou léčbu a rekreaci od ČSBS

I. - LÁZNĚ

Všichni naši členové, kteří mají osvědčení dle § 255 mají nárok žádat příspěvek na lázeňskou léčbu, a to i v případě, že nejsou členy ČSBS, poněvadž jde o prostředky ze zdrojů MZ ČR. Tento příspěvek se poskytuje na příspěvkové lázně, tedy v případě, že si pacient má z vlastních prostředků hradit ubytování, stravování a cestovné. V roce 1994 činil příspěvek 170 Kč na jeden den, k dopravě do lázní se užívá volná jízdenka.

Postup:

1) Pokud žadateli vyhovuje léčení ve vojenských lázeňských zařízeních (Frant. lázně, Karlovy Vary, Mariánské lázně, Teplice v Čechách), nechá si tato místa doporučit ošetřujícím lékařem na lázeňském návrhu, který po schválení revizním lékařem své pojišťovny, odevzdá na okresním (v Praze obvodním, v Brně a Ostravě městském) výboru ČSBS. Příslušné výbory ČSBS mají kvótní rozpisy. Připomínáme, že platnost lázeňských návrhů je 6 měsíců. Ve vojenských lázeňských zařízeních se platí pouze obnos přesahující dotaci.

2) Pokud chcete jet do libovolných lázní, nebo se v rámci kvóty neumístíte, zajistíte si na základě lázeňského návrhu pobyt sami. Před odjezdem do lázní si vyžádejte příslušný formulář na okresním výboru ČSBS, nechte si ho tam potvrdit kompetentním funkcionářem a v lázních si nechte na tomto formuláři potvrdit svá vydání (uhradit je nutno z vlastních prostředků). Po návratu zašlete potvrzený formulář na ČSBS, odkud obdržíte obnos ve výši nárokového příspěvku.

3) Pokud jste členy ČSBS a nemáte osvědčení podle § 255, může vám ÚV ČSBS na návrh OV ČSBS v rámci jeho kvóty posky-

nout z vlastních zdrojů příspěvek, který není nárokový a doporučuje se zpravidla jako odměna aktivním funkcionářům. Tento příspěvek bude reálný asi až v letošním roce.

II. - REKREACE

Na tuzemskou rekreaci v trvání 7 dnů lze získat příspěvek, který v minulém roce činil 840,- Kč při zajištěném ubytování a stravování. Pobyt si zajišťuje každý sám.

Postup:

1) Majitelé osvědčení podle § 255 mají na příspěvek nárok, protože je poskytován ze zdrojů MPSV. Před odjezdem na rekreaci si vyzvednou na svém OV potvrzený formulář na rekondici, nechají si ho potvrdit v místě rekreace, kterou zaplatí z vlastních prostředků. Po návratu odešlou formulář na ÚV ČSBS, odkud dostanou příslušný obnos.

2) Členové ČSBS, kteří nemají osvědčení podle § 255, mohou obdržet příspěvek z vlastních zdrojů za stejných podmínek jako lázeňskou léčbu. Zájemce si před odjezdem vyzvedne na příslušném výboru formulář na rekreaci a o příspěvek může žádat tamtéž. Okresní výbory mají velmi omezenou kvótu.

V kalendářním roce, v němž náš člen obdrží příspěvek na lázně, nemůže už požadovat příspěvek na rekreaci.

Oddělení lázní ÚV ČSBS se nachází v Praze 2, Legerova 22.

Se svými žádostmi se obračejte vždy na výbory ČSBS, pod něž spadá vaše základní organizace, pokud nejste členy podle místa bydliště.

V případě nejasností se můžete obrátit na sociální komisi TI, PhDr. Věru Andryškovou (Ostrava 1, Sadová 19a, tel.: 069-216 156), která je současně členkou sociální komise ÚV ČSBS.

Dr. Věra Schimmerlingová

Z AUSCHWITZU DO BUCHENWALDU

Počasí není nejlepší, ale ujde, zima začala být až tam. Zatím se scházíme, nejprve na Wilsonově nádraží, pak odjíždíme do Ostravy, dnes už pohodlným rychlíkem, pak tramvají k hotelu Hlubina. Jen jsme vystoupili z tramvaje, přivítalo nás pravé koncentračnické počasí. Déšť, zima, vítr, někteří z nás sotva došli - asi něco přes kilometr - do Hlubiny, kde nás čekali další. Přesto je nálada dobrá, veselá, kamarádská, připomínáme trochu školní výlet, nebo možná stařečky slavící padesát let od maturity. Je to dobře, není? Je opravdu život silnější než smrt a dává zapomenout i nám? A nebo je to naše draze zaplacené vítězství?

Ráno nasedáme do autobusu a projíždíme Polskem. Nebyl jsem v něm dlouho - takže překvapeně hledím na jen a jen nové domy, uklizeno je i podél silnice, aut nejméně jako u nás. Jestlipak si Česko příliš nefandí, na první pohled (a na víc jsme nestačili) vypadá Polsko blahobytněji. Jenže tato úvaha sem opravdu nepatří.

Jedeme rovnou do Birkenau. Počasí je přesně osvětimské, a přece nemohu popadnout dech... snad jsme opravdu školní výlet do parku Birkenau? Ten první překvapující pohled je tráva, všude tráva, zelená, svěží, rašící z příkopů, z prostranství mezi baráky, respektive jejich ruinami. Jeden z těch stromů uvnitř, kdysi našeho lágru, je ten malý výhonek, na který jsme se chodili dívat jako na zázrak. Stojí zde po padesáti letech zcela samozřejmě, jakoby odvdýcky. Koho by napadlo, že tehdy byl jedináček, nedochůdce, slib stromu, slib života.

A co víc, celé Birkenau stojí v lesíku, stromy ze všech stran, vysoké, štíhlé, takřkajíc v nejlepším věku. A domy, domy, domy... domy se tlačí na lágr, div jej nezhltnou. Kde je ten strašný pohled nikam, země bez obzoru, šedá, šedá, nikde ani stopy po lidskosti, lidském obydlí. Dovedeme si to představit my sami?

Průvodce nám dělá Ota Kraus, který zná tábor celý, měl jako řemeslník možnost volného pohybu. Leccos dodá Vlasta Kladivová. Nikdo nezavzlyká, nikdo nepostojí v dlouhém zamyšlení. Anebo jsme otupěli?

Před bývalými, nyní zbořenými plynovými komorami, je vybudován památník. Jakási obrovská náhorní planina,

dlouhá, široká jen asi deset metrů. Uprostřed se zdvihá kamenný varovný prst, nebo mohyla, ale také možná jen a jen abstraktní tvar. Fantazii rozhodně inspiruje. Po jeho stranách, nepočítal jsem je, desky ve všech jazycích vězňů tohoto tábora - polsky, česky, německy, francouzsky, holandsky, hebrejsky, jidiš...

Na mě to působí mohutně, je to přesně to, co očekávám od takového památníku. Jen se ptám, bylo-li vhodné narušit sám prostor lágru. Snad by se našlo místo vně... Ale promiňte, kolik lidí, tolik názorů.

Klademe věnce, svíčky, kytičky k české desce. Je důstojné ticho.

Pak se vypravujeme každý svou cestou po táboře. Jdu daleko za něj, kde vidím několik křížů, mezi nimi hvězdu. Je to půl druhého, snad dva kilometry, cestou potkávám Poláka, který tam pracuje a velmi ochotně nás doprovází a doplňuje, co si můžeme přečíst v kameni či na kovové desce. Je to největší pohřebiště osvětimského popela ze spálených Židů. Vpředu jsou trosky jakési kapesní plynové komory a v ní deska blahoslavené Editě Steinové. Malá destička se jménem a křížem. Některý militantní Žid přemaloval kříž na Davidovu hvězdu. Nerozumím mu. Což ona nebyla křesťanka ze svého vnitřního přesvědčení? Což platí Hitlerovy norimberské zákony ještě dnes a ještě po smrti?

Katolíci vysvětili toto pole a označili je - nešlo to spočítat - asi 14 kříži. Je to zajímavé (narazil jsem na to poprvé při protestu newyorských Židů u kříže v Terezíně - a udělal si tehdy malý soukromý průzkum), mě a určitě další české Židy ty kříže neruší. Staly se nadnáboženským symbolem a nechci se podobat mohamedánům, kteří nemohou mít Mezinárodní červený kříž, ale musí mít Mezinárodní červený půlměsíc. A Polák dál ochotně vysvětluje - neví jak to říct, aby se nás nedotkl. Židé se rozlobili, a tak zasvětili pole podle svého a postavili na něm Davidovy hvězdy. Kupodivu, symbolicky i výtvarně se roztroušené hvězdy i kříže velmi dobře snášejí. Kéž by tomu tak bylo i v životě, a kéž by o tomto políčku, kde leží popel našich příbuzných a bratří, vědělo víc lidí!

Za vlezavé zimy jsme jeli vyhřátým autobusem asi 50 km od Osvětimi do

Bezkyd, respektive předhůří - Bezkyd mali - do turistického městečka Kozodub, do hotelu Koczura. Nejsme tu sami.

Sešli jsme se na mezinárodním setkání mládeže na téma Osvětim, koncentráky, válečné běsnění. Večer se koná ve skupinách asi deset diskusí - Osvětimská lež, mládež v Osvětimi, ženy v Osvětimi atd. Škoda, že jsme na to nebyli připraveni, škoda, že tam nebyla naše (nežidovská) mládež. Byli tam Slováci, Holanďané, Maďaři a další. Zúčastňuji se diskusní skupiny „odpor v koncentračních táborech“. Diskusi řídí dr. Goldstein, zástupce předsedy mezinárodního sdružení Osvětim. Z dospělých se účastní ještě koncentračník z Maďarska (Žid), a já. Z mládeže jsou tam dva Němci, dvě Slovenky, tři Holanďané a ještě další čtyři lidé. Dr. Goldstein vede diskusi, mluvím velmi zkušně a věcně, i když na můj vkus příliš komunisticky. Zná i českou problematiku se sudetskými Němci a jeho stanovisko je jednoznačné. Pochopitelně zcela opačné než našich *spravedlivých*.

Diskutuje se v němčině, občas anglicky, se Slovenkami mluvím česky. Vyptávám se, zda si dovedou tito mladí lidé představit lágr, kde je místo zeleně jen nekonečné bláto, kde není jediný stromek atd. Snaží se, jsou už informováni, jak vypadal lágr za války, ale pochybují, zda je to vůbec možné.

Goldstein vidí odpor v každé snaze přežít, nedat se zničit. Zcela s ním souhlasím, ale připojuji své zkušenosti našeho (z dnešního hlediska dětského) pokusu o odbojovou organizaci. Zájem mladých je veliký. Jen lituji, že je tam málo Němců, ale pak se těm, kteří tam jsou, omlouvám. Jsou to dvě čestné, otevřené, skvělé děti.

Odcházíme spát do hotelu Koczura, výstavného, pěkného, i když o jeho socialistických přednostech by bylo možné napsat samostatný fejeton. Hotel je mnohopatrový, ale má jen dva výtahy, které jezdí až z druhého patra, nemluvě o výstavných, leč zcela jalových halách.

Druhý den navštívujeme Auschwitz. Muzeum působí dodnes hromadami vlasů, bot, botiček ... většinou to znáte. Ale jak dlouho vydrží? Nikde žádná snaha po konzervaci. Navštívují i tamější ústav. Jsou tam poklady dávno ještě nezpracované. Pracovníci ochotně vycházejí každému přání vstříc. Kompjuterizace na mém počátku. Peníze, peníze, peníze ...

A pak zajíždíme znovu do Birkenau. K našemu překvapení jsou kytky z naší desky, z desky izraelské a řecké, pryč!

pokračování na str. 11

pokračování ze str. 10

Nevydržely ani jednu noc. Nepochybuje-me o tom, že je to *ideologická diverze*, česká a izraelská deska tomu nasvědčují. Ale co ta řecká? Nešlo o omyl? Nepovažovali nějací místní skini řecké písmo za ruské?

Přicházejí jednotlivé delegace s vlajkami - izraelská je nejpočetnější, holandská není o moc menší a navíc její členové rozdávají svíčky. Ošizen o kytky, které mně připravila v českých barvách má žena, beru vděčně alespoň jednu svíčku a kladu ji k české desce.

Začínají projevy, nejprve opět dr. Goldstein a potom zástupce Polska, Německa, Holandska... jak je to možné, že Češi nemají svého mluvčího? Doslova na poslední chvíli mě strčili před mikrofon. Neměl jsem ani vteřinu na přípravu, ale přišla mi vhod včerejší diskuse. Všichni přede mnou mluvili asi líp než já, ale všichni mluvili ke zde shromážděným. A proto jsem řekl: „Vy, zde shromáždění, jste Židé, krásná mládež, která chápe naše utrpení. Ale za dráty tohoto lágru jsou lidé zcela jiného ražení. Prosím vás, nezůstávejte jen mezi sebou, neste své poselství co nejdál. Kolem nás v Evropě se stále vzdmáhají tytéž síly, které přivodily hrůzy tohoto místa. I sousední Německo, byť dnes nesporně stát míru, občas ukáže drápky starého imperialismu, které někdy zasáhnou až k nám, do Prahy.“

A myslel jsem na právě přečtenou výzvu Smíření 95, kterou považují přímo za výzvu k nepřátelství, k oživování starých hříchů, předkládání účtů a vysvědčení, jak se kdo choval. Jedna Francouzka, trochu vylekaná mými slovy, měla strach, že u nás došlo k pogromům. Doufám, že to byla jenom její interpretace, daná i jazykovým neporozuměním. Už jsme si to vysvětlili písemně.

Přiblížil se večer, diskuse v Kozodubu pokračovala, ale organizace nebyla nejlepší. Zapadl jsem do maďarského kroužku, nerozuměl jsem ani slovo a marně hledal jiný.

Dojmů plno, dobrých i špatných, i když víc těch pozitivních. Pak jsme jeli domů... a zase jako ze školního výletu! Na chvíli k nám přisedl bratr, jehož jméno neznám a který velmi nesouvisle vykládal své osudy. Nejen pro mne to bylo něco naprosto neznámého: Bylo jich jen 16, byli na práci, směli mezi lidi..., ale esesmani (byli to SS?) směli zastřelit, koho chtěli. Zbyli jen dva. Kolik je takových příběhů, i nám nesrozumitelných? Dá je někdo dohromady?

Těžko, tak jako nikdo nedá asi dohromady skutečnou historii Buchenwaldu. Jen jsme se vyspali - autobusem jsme nemohli, ten byl již pryč - jeli jsme autem do Výmaru a Buchenwaldu. Otec mé ženy tam byl v akci Albrecht der Erste vězněn jako legionář, sokol, starosta na prominentním bloku 20 s ostatními českými rukojmími. Dodnes není prý znám přesně jejich počet, snad jich bylo tisíc, snad dva. Seznamy vypracovali aktivisté sudetských Němců, proto mohla být akce tak rychlá a tak úplná.

Počasi v Buchenwaldu bylo stejné jako v Osvětimi, pohled na zbořený lágr stejně beznadějný a stejně marný, nedostatečně výmluvný. Organizace dobrá, ale ne na výbornou, zabloudit místo do lágru do přehnaně působivého monumentálního památníku - na obrovské rozloze - bylo velmi lehce možné.

Hlavní den oslav, dopoledne, bylo slavnostní shromáždění ve výmarském divadle, kde - kromě koncertu - bylo několik slavnostních projevů. Jen nepatrně se lišily, jak obsahem, tak obsazením, od hlavní oslavy v neděli ve 14.00 hodin na bývalém *apellplatzu* v lágru Buchenwald.

Hlavními řečníky byli Němci, Američan, Izraelec, Francouzi, Španěl. Vše v pořádku, Čechů tam bylo málo. Nicméně ona tisícovka (nebo dvě) české inteligence, vzata jako rukojmí, byla tak pečlivě vybraná, že ohrožovala samu existenci národa. Ten se (vidíme to názorně v dnešním světě) bez inteligence neobejde. Byl tedy důvod, aby někdo promluvil za Čechy. (Zdá se, že se Češi nějak nedovedou přihlásit, "zviditelnit". Čeští Židé to pak zřejmě zdědili po nich.)

Buchenwald byl oficiálnější, slavnostnější, ale také bojovnější než Osvětim. Hlavním řečníkem byl předseda Duryňské vlády Vogel. Nechtěl jsem věřit vlastním ušima, když jsem slyšel o *kolektivní vině Německa*, když předseda vlády, bez ohledu na volební hlasy, říkal, že *svůj podíl viny musí cítit i Němci narození po válce*. Dole pod tribunou stál ne hlouček, ale mnohočlenná, pořádná skupina s rudými vlajkami, byl na nich Marx, Engels, Lenin (Stalin chyběl), byl na nich srp a kladivo, rudé hvězdy. Některé byly černé (anarchist), jiné rudočerné. Řvali jako na pouti, "drž hubu" byl ještě slušný výraz. Není to jednoduché. Jejich antifašismus, a co se nás týče proklamovaný filosemitismus, jsou asi upřímné. Řečník jim připomněl, že oni mluví proti fašismu a hlásí se k demokracii; co provádějí však není demokracie. Po Voglovi se

mikrofonu ujal p. Bubis, předseda Federace židovských obcí v Německu. Apeloval na mladé komunisty, aby alespoň před tvářích těch mrtvých nechali důstojně proběhnout vzpomínkové slavnosti. Komunistická mládež to snad ani nevnímala. Byl jsem Voglovým projevem plně zaujat. Vedle mě stál Čech, který stále opakoval na Voglovu adresu: To přehání!

Marně jsem se ptal, co přehání. Pán se nakonec představil - soudruh Klanica - přijel s německými komunisty.

Vogel v závěru poděkoval Američanům za osvobození Buchenwaldu. Na ně vzpomínal i americký generál Thomas Crawford, důstojník americké armády, která do tohoto koncentráku vstupovala. Ve stejném duchu mluvil i rabín Lau. Francouz Sudrau a zvláště pak Španěl Jorge Semprun byli zcela opačného mínění a za frenetického potlesku komunistické mládeže líčili, jak pod vedením komunistů tábor osvobodilo povstání. Dostávali jsme letáky, kde byly anoncovány knihy, v nichž je přesně uvedeno, jak povstání probíhalo, kdo se ho zúčastnil apod. Večer jsme viděli v televizi film, který měl být přesnou reprodukcí povstání!

Kolik vykřičníků a otazníků mám za těmito odstavci udělat?

Kupodivu, když mluvil rabín Meir Lau z Izraele, komunisti zmlkli. Jeho řeč byla emocionální, vyprávěl o svém osudu, byl pokorný a hrdý! Řekl, a to snad cituji doslova: **"Nemohu odpustit, a nechci odpustit. Nedostal jsem od svých zemřelých bratrů mandát k odpuštění!"**

Přál jsem si, aby v tu chvíli byli mezi posluchači představitelé sudetských Němců i naši "spravedliví", kteří se domnívají, že jediným našim a vůbec světovým problémem je německý odsun a stále jej připomínají. Překvapení nekončila. Francouz Sudrau a hlavně pak Španěl Jorge Semprun pronesli normální komunistickou agitaci, která připomínala padesátá léta. Semprun navíc neznal ani časovou míru. Kromě těchto hlavních akcí byla ještě slavnostní vzpomínka na cikánské vězně a mrtvé. (Bylo to těsně před našim příjezdem.) Nicméně je to třeba ocenit. Kdo četl knihu Simona Wiesenthala, uvědomuje si, že Židé zůstali cikánům něco dlužní. (Jen v závorce podotýkám, pro ty, koho to zajímá, že němečtí cikáni ne zvolili jméno svého jednoho kmene za zastřešující. Dělí se. Pomník byl odhalen Sintům a Rómům. Mluvil předseda - ocituji to německy: Des Zentrales der Sinti und Roma.)

dokončení na str. 12

dokončení ze str. 11

Vynecháme-li závěrečný koncert, znovuootevření muzea a vernisáž výstavy (mimořádně - uspořádání výstavy zůstalo komunistické), je nutné se ještě zmínit o kladení věnců na místě prvního pomníku obětem Buchenwaldu, který zbudovali sami vězni na sklonku války po osvobození tábora. A nemate-li mne plánek Buchenwaldu, bylo to na místě šibenice, která tam stávala.

V 16 hodin se hosté shromáždili před bývalým blokem č. 14 k slavnostnímu "Kaddiš". Tábor byl založen v červenci 1937, budovali jej Němci, političtí vězni, po nich přišli zločinci, svědci Jehovovi a jakmile se tábor rozrostl, přicházeli i ostatní. Od roku 1938 Židé. Ti měli zvláštní a horší tábor z pěti baráků uprostřed. Jejich počet se lišil, do roku 1942 zde bylo 17 000 Židů, po roce 1942 jen 2795. Jejich podmínky byly vždy těžší.

Nám, kteří jsme prošli Osvětim, se Buchenwald zdá celkem idylou. Nerozumím dost dobře některým obviněním - komunisté posílali vězně na smrt. Cožpak to nebyli vždy esesmani? Nerozumím představám o nezměrném množství mrtvých (bylo jich 51 000), ale vždy rozumím onomu ponížení, utrpení, mučení. (V Buchenwaldu na příklad preparovali lidskou kůži pro potěchu esesáků a jejich paniček - z živých lidí!) V tom ponížení, mučení a utrpení byli Židé vždy na prvním místě. Dnes je jeden z jejich bloků, č. 22, upraven jako pomník-památník. Půdorys bloku, z něhož samozřejmě také nic nezbylo, je upraven jako jakási mísa vystlaná kameny a oblázky. Jsou bílé, na rozdíl od ostatních bloků, které jsou vystlány rovně a černě. Nápis je skromný. Celek je působivý. Na malém k tomu účelu položeném zeleném koberci se shromáždili hosté. Kaddiš odsloužil německý rabín

z Frankfurtu, Menachem Klein. Za mrazu, deště a plískanice.

Má žena marně hledala někoho, kdo znal jejího otce. Těsně před opuštěním tábora při večeri jsme viděli u vedlejšího stolu starého muže se speciálně udělaným tričkem. Byla na něm hvězda ze žlutého a červeného trojúhelníku. Židovský politický vězeň. Nápis na jeho hrudi hlásal: Vězeň v Buchenwaldu od roku 1939 do roku 1945. Dnes žije v New Yorku. Ve zmatku jsem se zapomněl zeptat na jeho jméno. Nu ano, ten si na dědu vzpomněl; a tak starý židovský vězeň i nám samým připomněl, že tohle vše se stalo.

Měli jsme s sebou našeho vnučka, tedy pravnuka buchenwaldského vězně, dědy Josefa. Poslouchal a zamýšlel se. Bylo to - přese všechny nemožnosti přenést se do tehdejší doby - vyučování velmi názorné.

Prof. Dr. Jiří Franěk, CSc.

MOTÝLI TADY NEŽIJÍ

V Řevnicích, měste ležícím na Berounce, jihozápadně od Prahy, byla 5. května zahájena výstava k 50. výročí osvobození od fašismu. V první části výstavy byli představeni místní účastníci boje proti fašismu, druhá část byla věnována Pavlovi Friedmannovi. Jeho básně byly doplněny ilustracemi Dagmar Renertové, která je zároveň autorkou výstavy.

Při vernisáži byly verše P. Friedmanna nejen recitovány, ale také zpívány. Jeho texty zhudebnil a se smíšeným sborem navštívil František Běhounek.

První přednesenou básní Pavla Friedmanna byla Zahrada kamení. Závěr tvořila báseň Motýl, z níž jsou právě slova „Motýli tady nežijí“.

Hodinový pořad byl přítomnými přijat s pochopením. Po dlouho trvajícím potlesku poděkovala účinkujícím i organizátorům výstavy starostka města Marie Tautarová. Vernisáže výstavy se zúčastnilo 80 občanů města.

E.P.

KONCENTRAČNÍ TÁBOR?

John Burr z města Gardiner ve státě New York mi napsal:

„Potřeboval bych vědět, od kdy a na jakém oficiálním základě se Terezín považuje za koncentrační tábor a nazývá se tak. Sám vím, že je to pravda...“ Pisatel by však chtěl poučit svou sestřenicí, která je oficiální průvodkyní Prahou a oblast Terezína (mimo Malou pevnost) ukazuje turistickým skupinám jako jenom ghetto -

s tímto důrazem. „Vadí mi to, i když nejsem Žid,“ píše John Burr.

S nacistickou terminologií je potíž. Nacističtí vůdci a jejich štáby byli mistři při vymýšlení eufemistických výrazů pro zakrytí svých obudných zločinů. Oficiální název pro policejní vraždu byl *Sonderbehandlung* - zvláštní zacházení. Když osvětimská komandatura podávala 20. února 1943 zprávu o třech terezínských transportech, sdělila do Berlína, že z 5022 „příchozích“ bylo v Osvětimi 4092 *gesondert untergebracht*, tedy zvlášť umístěno. Sestřenice Johna Burra může tedy turistům vykládat, že těchto 4092 terezínských vězňů bylo v Birkenau jenom zvlášť umístěno, dokonce také s důrazem na slově jenom, ačkoli byli umístěni do plynových komor.

Ostatně šéf všech koncentračních táborů SS- Obergruppenführer Oswald Pohl zvláštním rozkazem nařídil, aby se pobočným táborům kmenových koncentračních táborů říkalo *pracovní tábory*. Těch bylo posléze 500 a byla v nich vězněna velká většina osazenstva koncentračních táborů. Podle oficiální terminologie byl litoměřický koncentrační tábor jenom *pracovní tábor* a také hrůzný tábor v Doře byl až do října 1944, kdy se ze systému pobočných táborů Buchenwald osamostatnil, jenom pracovním táborem. Oficiálně byl Heydrichovým rozhodnutím zřizován Terezín jako *dočasný Sammel- und Durchgangslager*, kde měli být protektorátní židé soustředěni (koncentrováni) a odtud - pokud terezínské decimální podmínky přežijí - deportováni dále na východ. Formálně

jsme ovšem byli jenom ghettoizováni. Později se k tomuto poslání Terezína přidala a zdůrazňovala funkce *starobního ghetta*. Ještě později se používání termínu ghetto zvláštním rozkazem komandatury SS přímo zakázalo. Zakázáno bylo také používat termínu Lagerkommandant a Lagerkommandantur, z té se stala pouhá *služebna*. Sestřenice Johna Burra by tedy neměla turistům říkat, že Terezín byl jenom ghetto, ale měla by je poučit, že byl ještě méně - jenom *židovské sídlištní území*, které dobrotivá a židům nakloněná Hitlerova vláda zřídila, aby židé získali zkušenosti potřebné v poválečné době, až budou zakládat židovský stát. Tak to totiž oficiální německá propaganda vysvětlovala.

Ve svých studiích a také v sérii článků v Národním osvobození jsem dostatečně doložil, že nacističtí organizátoři masového vyvražďování evropského židovstva vědomě zneužili pojmu *ghetto*, jaké existovalo v historii minulých století. V interních dokumentech, ale i dokonce v publikovaných článcích nacistických ideologů se objasňovalo, že německá ghetta jsou jen místa, kde se židé mají koncentrovat, aby mohli být vyhlazeni už v těchto ghettech (v Terezíně zemřelo 34 000 vězňů) nebo po deportaci do plynových komor či ke *zničení prací* (tak zemřelo 86 934 terezínských vězňů). Proto německé okupační úřady zřizovaly židovská ghetta, uzavřená ostnatým drátem, zdi či hradbami, a každé opuštění těchto koncentračních táborů trestaly smrtí. Ačkoli to byla jenom ghetta.

Miroslav Kárný

MODEL GHETTA

Muzeum ghetta počátkem května významně obohatil nový exponát. Je jím model terezínského ghetta, vytvořený v měřítku 1:700 Janem Jiříčkem, za odborné spolupráce historického oddělení Památníku Terezín.

Hlavním posláním modelu je zlepšit orientaci návštěvníků v rozložení a stavební dispozici města, ale také v rozmístění objektů, souvisejících s různými stránkami života v ghettu.

Model je elektronicky vybaven a pomocí jednoduchého ovládacího systému si může každý zájemce vyhledat různé tematické celky: např. Kasárna, Práce, Kultura, Zakázaná místa, Děti, Staří vězni, Místa mrtvých, atd. Uvnitř těchto celků pak lze najít množství dalších konkrétních prostorů. K dispozici je čtyřjazyčný návod k obsluze spolu se stručným popisem každé důležité lokality.

Úvodní text písemných materiálů připomíná, že model ghetta nemůže poskytnout představu o tom, co se každodenně odehrávalo uvnitř jeho hradeb a bran. Poučení tohoto druhu musí návštěvník hledat v historické expozici Muzea.

Pořízení modelu umožnil finanční příspěvek poskytnutý prostřednictvím Terezínské iniciativy Kultur Kontaktem, Iniciativou spolkového ministerstva Rakouské republiky pro vyučování a umění. Proto se slavnostního odhalení modelu zúčastnil v zastoupení rakouského velvyslance Mgr. Brandstetter.

Erik Polák

TEREZÍNSKÁ KONFERENCE

Stalo se již tradicí, že se v Terezíně na podzim scházejí historici, bývalí vězňové i další zájemci, k projednávání aktuálních otázek historického výzkumu s důrazem na dějiny nacistických perzekučních zařízení v Terezíně a Litoměřicích.

Po mnoha letech faktické izolace našeho historického bádání od zahraničních partnerů se zde vytvořila významná platforma pro vzájemnou výměnu poznatků mezi historiky. Diskutuje se o stávajících problémech a ujasňují se priority dalších výzkumů.

Památník Terezín organizuje tato setkání od roku 1991 v úzké spolupráci

s Terezínskou iniciativou a za podpory dalších organizací a institucí, především Svazu bojovníků za svobodu. Čelné místo mezi sponzory již po několik let zaujímá pražská pobočka Friedrich Ebert Stiftung.

Zatím poslední z terezínských konferencí, věnovaná 50. výročí vzniku koncentračního tábora v Litoměřicích, se konala v Posádkovém domě v Terezíně ve dnech 15. - 17. listopadu 1994 za účasti 30 historiků i bývalých vězňů ze zahraničí a 45 z České republiky. V jednotlivých dnech se jednání soustředilo na následující tematické okruhy:

- 1) Překládání německé válečné výroby do podzemí a výstavba litoměřických továren RICHARD I. a RICHARD II.
- 2) Koncentrační tábor v Litoměřicích a jeho vězňové.
- 3) Kmenový tábor Flossenbürg a jeho venkovní tábory.

Celkem bylo předneseno 24 referátů a připravených diskusních příspěvků. K řadě otázek se dále diskutovalo. K prvnímu tematickému okruhu přednesli hlavní referáty prof. dr. Laurenz Demps (SRN), Rainer Fröbe (SRN) a Miroslav Kárný.

Hlavní těžiště jednání konference představoval druhý tematický okruh, k němuž hlavní referát přednesla Miroslava Benešová. Ve svém vystoupení prezentovala výsledky několikaletého výzkumu, který představuje skutečný posun v dosavadním bádání na toto téma. U všech účastníků se referát setkal s velkým ohlaselem a oceněním.

Ke třetímu tematickému okruhu přednesli stěžejní referát Peter Heigl, dr. Hans Brenner a Hans Simon-Pelanda (všichni SRN).

Terezínská konference byla na našem území prvním specializovaným jednáním o uvedené problematice po téměř třiceti letech.

Setkala se s velkým zájmem v odborných kruzích, u bývalých vězňů a také ve sdělovacích prostředcích a u široké veřejnosti. Účastníky jednání přijal starosta a členové městské rady Litoměřic. Během konference se také uskutečnila prohlídka bývalých objektů někdejšího koncentračního tábora Litoměřice a podzemní továrny Richard I., dále pak prohlídka Muzea ghetta a Muzea Malé pevnosti v Terezíně.

V. B.

VZDĚLÁVACÍ ČINNOST PAMÁTNÍKU TEREZÍN

Práce se skupinami, zejména mladých lidí, se stala trvalou náplní práce vzdělávacího oddělení Památníku.

Již v roce 1994 byly s řadou zahraničních institucí a školských zařízení sjednány termíny vícedenních vzdělávacích seminářů v Terezíně. Účastníci si předem vybrali některá z nabízených témat, jež jsme pak ve spolupráci s historickým oddělením realizovali.

V prvních čtyřech měsících letošního roku proběhly v Památníku semináře se studenty Ekumenického gymnázia z Magdeburgu, se studenty ze Strausbergu, s pedagogy a pracovníky školství z Vídně, s vysokoškolskými studenty ze Štýrského Hradce, se studenty hamburského gymnázia a se studenty teologie ze Solnohradu.

Při výčtu však nelze zapomenout ani na zájem českých pedagogů, studentů a žáků. Učitelé dějepisu, občanské nauky a češtiny se zúčastnili již druhého ročníku přednášek o historii Terezína a holocaustu a s tím souvisejících dalších problémů. Přednášky dr. H. Krejčové o česko-židovských vztazích a antisemitismu, které dvouletý cyklus ukončily, se setkaly s velice dobrým ohlaselem.

Terezínskou problematikou se přijeli do Terezína zabývat studenti germanistiky z Karlovy univerzity a desítky žáků a studentů z okolí Terezína se přihlásily do literární soutěže „Antisemitismus, rasismus a netolerance na území našeho státu, regionu, obce“. Literární soutěž vyhlásil Památník. Do konce dubna bylo odevzdáno víc než 70 prací.

Také metodická činnost oddělení našla v tomto krátkém úseku roku 1995 uplatnění. Se středoškolskými studenty jsme spolupracovali na seminárních pracích, většina jich je před ukončením. Dva pražští studenti sociologie u nás pracují na svých bakalářských pracích.

Za zmínku stojí i získání skupiny žáků základní školy v Litoměřicích, kteří se zajímají o dějiny terezínského ghetta víc než ostatní vrstevníci. Expozice Muzea je jim už známa, a tak pro ně připravujeme programy s novými a ne zcela běžnými informacemi. Žáci se zajímají na příklad o židovské svátky. Den Jom Ha Šoa, jehož se v Terezíně zúčastnili již podruhé, byl pro ně určitě působivý, protože se zde setkali s vrchním zemským rabínem Karolem Sidonem a Tomášem Frittou-Haasem. Slova, která od nich v terezínském krematoriu slyšeli, jim jistě dala hodně podnětů k zamyšlení a následné debatě i ve škole.

Ludmila Chládková

NOVÁ STUDIE O HISTORII TEREZÍNA

Historik dr. Miroslav Kryl, který se jako jeden z mála zabýval dějinami terezínského ghetta i za časů *normalizace* a který se po odchodu z Památníku Terezín dlouho nemohl věnovat vědecké práci, je nyní odborným asistentem pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. V nedávné době předložil svou habilitační práci „Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1942-1944 ve světle nového výzkumu“.

Tato studie zasazuje terezínské dění do širšího rámce nacistického plánu konečného řešení židovské otázky a jeho realizace na území protektorátu, analyzuje pozorně dosavadní interpretace tohoto dění, jak je podává terezínská historiografie, k nejedné z nich se vyslovuje kriticky i zcela odmítavě. Jako znalec deníku Egona Redlicha a Willyho Mahlera i na základě některých nově objevených archívních dokumentů předkládá vlastní originální výklad jednotlivých událostí i osobností, někdy ve formě pouhých, vždy však podnětných, hypotéz.

Krylova studie je přínosem terezínské historiografii a zejména její kapitoly věnované návštěvě delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže Maurice Rossela a dvou dánských představitelů v Terezíně v červnu 1944 a v této souvislosti i politice židovského staršího Paula Eppsteina zaslouží, aby se jimi historikové Terezína velmi seriózně zabývali.

Miroslav Kárný

TVÁŘE GHETTA

Do programu vzpomínkových oslav k 50. výročí skončení 2. světové války a osvobození zařadil Památník Terezín také vernisáž netradiční výstavy v Muzeu ghetta. Připomíná různé stránky života v ghettu prostřednictvím výmluvných děl terezínských malířů (Leo Haase, Bedřicha Fritty, Charlotty Burešové, Edvarda Neugebauera, Arnošta Kleina, Moritze Müllera a řady dalších) ve spojení s výběrem důležitých dokumentů a se stručnými vysvětlujícími texty. Výstava se nazývá Tváře ghetta a její jednotlivé části jsou příznačně pojmenovány: Transporty, Nouze o místo, Hlad, Pracovní nasazení, Staří lidé, Nemoci a umírání, Smrt a pohřbívání.

Tváře ghetta podávají přehledně a přesvědčivě svědectví o životě v Terezíně i to-

mu, pro něhož je podrobnější poučení v historické expozici příliš náročné či únavné. Ale i nejzajímavější návštěvníci zde nepochybně objeví nové pohledy a souvislosti.

Na výstavě, která potrvá až do letošního listopadu, jsou poprvé veřejnosti prezentovány i některé předměty, věnované bývalými vězni do sbírek Památníku Terezín většinou v posledních letech, tedy až po otevření Muzea ghetta.

Erik Polák

REDLICHŮV DENÍK I ČESKY

Vedoucí oddělení pro mládež v terezínském radě starších Egon Redlich si vedl od prvního dne roku 1942 až do své deportace v druhé polovině října 1944 deník, který patří mezi nejvýznamnější prameny k poznání terezínského historie této doby. Vyznačuje se dobrou informovaností, danou nejen jeho postavením, ale především autorovou otevřeností, s níž zaznamenává a komentuje terezínského dění, zapisuje své myšlenky, pochybnosti a naděje.

O první vydání Redlichova deníku se v Izraeli postarala Ruth Bondyová a Beit Terezín, o anglické vydání Saul S. Friedman v USA. Nyní vyšlo konečně i na české vydání. Připravil je se vzornou pečlivostí Miroslav Kryl, který se po nalezení deníku v roce 1967 jako první věnoval jeho vědeckému zpracování. Redlichův deník se stal i tématem jeho dizertační práce.

Kniha vyšla pod názvem **Zítřejí jedeme, synu, pojedeme transportem** a vydalo ji ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny brněnské nakladatelství Doplněk.

Deník je uveden Krylovou studií o genocidě židovského obyvatelstva Čech a Moravy a o úloze Terezína. Editor vybalil deník bohatým poznámkovým aparátem i chronologickým přehledem okupační historie Terezína.

M.K.

DOPIS Z USA

Děkuji za zaslání vašeho zpravodaje. Připomíná mi dobu našeho mládí v Terezíně, kde jsme se sešli s manželem. Přijel do Terezína v prosinci 1942 transportem z Pardubic, já tam byla od 16. února 1943 do konce války.

Manžel odjel třetím transportem v říjnu

1944. Sešli jsme se v Praze koncem května 1945 a vzali jsme se v listopadu 1949.

Do Terezína jsem přišla s rodiči a bratrem, který byl poslán v září 1943 do Birkenau. Bylo mu 18 let.

Přikládám dolarový šek jako příspěvek na úhradu poštovního. Časopis se nám velice líbí a těšíme se vždy na další číslo.

Rádi bychom se zúčastnili programu v Terezíně, ale bohužel nám to nevyjde. Moje maminka je zde v ústavu pro choré. V dubnu jí bude 98 let a my ji denně chodíme krmit, takže ji tu nemůžeme nechat na víc než velmi krátkou dobu.

Ještě jednou díky.

Kitty a Vladimír Munkovi, Plattsburgh

NEÚSPĚCH

Ke stálým problémům Muzea ghetta patří skutečnost, že mezi desítkami tisíc jeho každoročních návštěvníků tvoří domácí jen velmi malou část. Ani místní, terezínští občané, se zde dosud téměř neobjevovali.

Počátkem tohoto roku proto uspořádala Terezínská iniciativa spolu s Památníkem Terezín Den otevřených dveří. Byl především určen terezínským občanům. Kromě prohlídky muzejní expozice měli mít i možnost besedovat s bývalými vězni a dozvědět se leccos o poslání a plánech, které jejich sdružení v Terezíně má.

Díky pochopení ředitele školy roznesli vybraní žáci skoro tisíc pozvánek rodinám v Terezíně a v přidružených obcích. Městský úřad nechal vylepit dodané plakáty a z městského rozhlasu uslyšeli terezínští několik relací, které je zvaly k návštěvě. Velitel vojenského útvaru pozval k účasti své vojáky.

V sobotu 13. května bylo v Muzeu ghetta přítomno 7 členů předsednictva TI a pracovníků Památníku. Byli připraveni poskytnout potřebné informace a zodpovědět veškeré dotazy.

Realita však bohužel předstihla i ta nejpesimističtější očekávání. Během dne se na ohlášenou akci dostavilo 5 osob (samozřejmě kromě běžných návštěvníků Muzea, o něž však tentokrát vůbec nešlo).

Chtělo by se věřit, že důvodem bylo mimořádně špatné, deštivé počasí.

Podobná vysvětlení bývají však až příliš jednoduchá a pohodlná...

Erik Polák

DROBNÉ ZPRÁVY

Pro druhou a třetí generaci

V polovině ledna uspořádala Tereziánská iniciativa zájezd do Terezína. Byl především určen druhé a třetí generaci členů Tereziánské iniciativy. Zájezdu se zúčastnilo 32 mladých lidí a tři členové TI jako průvodci.

Nejdřív vyslechli účastníci přednášku dr. Erika Poláka o Terezíně a holocaustu. Po přednášce následovala beseda a prohlídka města Terezína a bývalého ghetta.

Odpoledne si všichni prohlédli expozici v Muzeu ghetta a podívali se na film o tereziánském ghettu.

Setkání přispělo k poznání minulosti, mladí lépe pochopili prožitky rodičů i prarodičů a navíc se spolu seznámili.

Věříme, že nešlo o setkání poslední, ale že se podobná setkání budou opakovat.

Eva Štichová

◇ ◇ ◇

Česká publikace o pražských Židech v lodžském ghettu

Na pražském židovském hřbitově stojí mohutný žulový balvan připomínající osudy a oběti těch, kteří koncem roku 1941 v pěti transportech po tisíci osobách odešli jako první z hlavního města Čech do nacistického ghetta.

Krásný pomník byl postaven díky obětavosti a vytrvalé práci několika málo někdejších vězňů, jimž bylo dopřáno dočkat se dneška. Je pocoutou důstojnou, výmluvnou, leč nutně přímým účinkem místně omezenou.

S úctou a trochou závisti jsme proto pohleděli na dlouhou bibliografii knih a dokumentů o lodžském ghettu, kterou nám z Frankfurtu poslal dr. K. Brožík. Mezi více než 70 tituly

v různých jazycích není pohřchu ani jediný, který by se v češtině věnoval specifickým osudům malé pražské komunity v Lodži a přitom též v nejobecnějších rysech zachytil charakter a vývoj celého ghetta.

Toto svědectví ve světových archívech a knihovnách není a bude za nedlouho ještě citelněji chybět vědcům, kronikářům a vůbec zájemcům.

Z akce Pomník zbyly lodžské skupině TI peníze a při diskusi, čemu je v duchu jejich dárců věnovat, vznikla myšlenka vytvořit další trvalou připomínku ve formě dokumentované české publikace shrnující nejdůležitější skutečnosti týkající se ghetta v Lodži.

Aby se tato myšlenka mohla realizovat, potřebujeme v první řadě autora publikace (mladého nebo historii zainteresovaného literáta) a nakladatele, který by po napsání brožury či publikace pečoval o její vydání a distribuci.

Máte-li kdokoliv nápad či podnět, který by dobré věci pomohl, sdělte jej čtenu historické komise Tereziánské iniciativy, panu Hanuš Orlickému, Vinohradská 42, 120 00 Praha 2.

Dr. Pavel Eckstein

◇ ◇ ◇

Spolkový pedagogický institut ve Vídni pořádá každoročně týdenní seminář pro

dubna na téma „Ideologie a skutečnost nacionálního socialismu“. Mezi přednášející byli pozváni tři bývalí tereziánské vězňové. O vyhlazovacím táboře Treblinka a o povstání židovských vězňů v tomto táboře hovořil Richard Glazar, o Terezíně a jeho rakouských vězňích Miroslav Kárný a o tereziánském rodinném táboře v Osvětimi Yehuda Bacon.

Nadace Tereziánské iniciativy věnovala 50 výtisků publikace Tereziánský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau školním knihovnám okresu Litoměřice.

◇ ◇ ◇

Zemská ústředna pro politické vzdělávání

v Bonnu zakoupila pro své potřeby 100 exemplářů první ročenky Tereziánské iniciativy „Theresienstädter Studien und Dokumente 1994“, kterou v nakladatelství Academia vydala Nadace Tereziánská iniciativa.

◇ ◇ ◇

Ulmský historik Ulrich Seemüller zpracovává historii židovského starobince v Obertotzingenu, jehož obyvatelé byli deportováni do tereziánského ghetta. Poslal nám jejich seznam a personální data s prosbou o informace o jejich osudech v Terezíně. Z databáze našeho computerového projektu jsme mu mohli sdělit data úmrtí 9 z nich v Terezíně a další údaje o 28 lidech. Ulrich Seemüller dokončí svou studii v letošním roce.

◇ ◇ ◇

Ve třech exemplářích zpracovali žáci školy Albrechta Dürera „Pamětní kniha

jména 2213 židovských občanů města, kteří se v letech 1933-1945 stali oběťmi rasistického řádění nacistů. Podle jednotného vzoru každou stránku se jmény, datem narození a místem deportace napsal jiný žák nebo žákyně. „Jasmina Mlikota fecit“, je poznamenáno na první stránce, „Dagmar Kipke fecit“, je na poslední.

◇ ◇ ◇

V minulém čísle „Tereziánské iniciativy“ jsme uveřejnili dopis M. Z. May, rozené Zadikowé, která pátrala po své ztracené přítelkyni. V lednu nám sdělila: „Má drahá přítelkyně Nina Schwarzová se ozvala! Jsem Vám nesmírně vděčná za to, že jste mi pomohli! Doufám, že snad víte, jaký to byl pocit, když jsem si uvědomila, že mi došel dopis - po 47 letech.“

◇ ◇ ◇

Dopis od Wulkowanů

V nedávných dnech se nám podařilo vydat k 50. výročí vítězství nad nacismem malou dokumentační brožurku o koncentračním táboře ve Wulkowě, který byl po dlouhou dobu znám jen úzkému okruhu postižených tereziánských vězňů. Její vydání nám bylo umožněno i účinnou finanční a technickou pomocí TI, za niž jsme vděční. Brožura je určena všem tehdejšími wulkowským vězňům a případně jejich rodinným příslušníkům, s nimiž udržujeme osobní styk. Brožura je dále určena muzeím o holocaustu v Terezíně, Praze a Izraeli a dalším dokumentačním střediskům v zahraničí.

Při příležitosti wulkowského setkání se účastníci dohodli přihlásit se kolektivně do Tereziánské iniciativy, i když mnozí jsou již individuálně členy

ské iniciativy.

Josef Klenka a

◇ ◇

Dr. Jaroslava

nám radostně sděluje „Osud Židů v okrese Boskovice 1938-1945“ končí v letech vyjde v nakladatelství Albert, Boskovice

◇ ◇ ◇

CESTA - CÍL NEZNÁMÝ

Až půjdete kolem knihkupectví, nezapomeňte se zeptat, zda tam prodávají knihu „Cesta - cíl neznámý“. Je sice koncipovaná a vydaná jako čítanka pro střední školy, ale myslíme, že si ji s pochopením a zájmem přečtete i vy, i vaše děti a vnuci.

O vydání se zasloužilo nakladatelství ACADEMIA. Nakladatelství se práce ujalo s nevšední ochetou a péčí, a proto mu patří náš dík.

S láskou a zápalem na knížce pracovala odborná pracovnice Výzkumného ústavu odborného školství dr. M. Bezchlebová, jejíž zásluhou je mimo jiné didaktické zpracování knížky, dr. A. Franková z Židovského muzea, která poskytla k publikování podklady muzea a také já, která si koncepci knihy vymyslela a pak fungovala v roli jakési listonošky. Poděkování patří také A. Hyndrákové a A.

Lorencové, bez jejichž spolupráce si sestavení této knihy ani nedovedu představit. Na základě svých rozsáhlých zkušeností a znalostí při sbírání vzpomínek pro Židovské muzeum nám radily a pomohly s výběrem vzpomínek a svědectví. Díky jim jsme také mohly kontaktovat řadu lidí.

Děkujeme všem, kteří se s námi dělili o své vzpomínky a dovolili nám je zveřejnit.

Byla to krásná práce. Setkaly jsme se se zajímavými lidmi a poznaly jejich příběhy.

Z nabídkového letáku nakladatelství ACADEMIA:

Knížka obsahuje výběr z textů, které sugestivně zobrazují utrpení, které způsobil holocaust lidem - obětím rasové nenávisti. Uveřejňuje texty dětí vězňů v Terezíně, vzpomínky mladých vězňů, kteří přežili nejen Terezín, ale i další koncentrační tábory, dokumenty o spravedlivých lidech, kteří vzdorovali a dokázali čelit zlu. Čtenáři zde najdou i ukázky z literární tvorby významných českých spisovatelů - Karla Čapka, Karla Poláčka, Norberta Frýda, Josefa Bora a dalších osobností moderní české literatury. Neznámé autentické texty a ukázky kreseb, které se uchovaly jako svědectví, mohou svou opravdovostí, dramatickostí i mírou citu soutěžit s tou nejsugestivnější literaturou.

My, z Terezínské iniciativy, včetně pí Helgy Hoškové, která knížku výtvarně dovtvořila, jsme práci na knížce považovaly za svou morální povinnost. Práci jsme dělaly bez nároku na jakýkoliv honorář, pí dr. Bezchlebová věnovala knížce spoustu hodin svého volného času. Za spolupráci jsme jí vděčny.

Učebnice byla zpracována s velkým zaujetím, odpovědností a s láskou. Snad to její čtenáři vycítí.

Eva Štichová

VÝSTAVA GITY KARENOVÉ

Pod názvem *KENNZEICHEN AV 690* skončila v Düsseldorfu 30. dubna výstava kreseb Margity Karenové s tematikou koncentračního tábora.

Gita, jak byla známa přátelům a členům rodiny, se narodila 16. ledna 1933 v Kolíně a dětství prožila na rodném statku v malé vesničce Palupín

na Českomoravské vysočině. Vzpomínka na ni provázela Gitu po celý zbytek života. Po emigraci v roce 1968 si našla svůj Palupín v malém kousku lesa nedaleko Mnichova.

Gitin tatínek Arnošt Schulz byl v roce 1939 zatčen a už v roce 1941 přišla z Osvětími strohá úřední zpráva o jeho úmrtí. V květnu 1942 byl pak zbytek rodiny, matka Věra, babička Berta, sestra Soňa a devítiletá Gita, deportován třebíčským transportem Av do Terezína, kde matka s dcerami přežila do konce války. V bohatém fondu dětských kreseb je i několik Gitiných obrázků.

Po válce vystudovala Gita pedagogiku a výtvarnou výchovu na Karlově univerzitě a dodatečně ještě Vysokou školu umělecko-průmyslovou, stala se profesionální výtvarnicí a zúčastnila se několika výstav.

V roce 1968 emigrovala se svým manželem Leo Karenem a se svou tehdy ještě malou dcerou Janou do Německa, kde se rodina usadila v Mnichově. Gita nesla emigraci velmi těžce a patrně nikdy se s ní úplně nevyrovnala. Byla krátce zaměstnána v reklamní agentuře a pak dvacet let úspěšně působila jako profesorka výtvar-

né výchovy na mnichovském gymnáziu Svaté Anny. Ve volném čase se vracela ke svým válečným zážitkům a vytvořila zajímavý soubor kreseb, které byly poprvé vystaveny před několika lety v Berlíně a letos na jaře v Düsseldorfu.

Anna Lorencová

DVA KRÁT PIA FRAUS

V noci ze 7. na 8. května 1945 došel zbytek účastníků hladového pochodu ze Schwarzhöhe do Terezína.

Tam už byli jen čeští četníci a převážně židovský zdravotnický personál, který se o nás okamžitě obětavě staral. Záhy nás však čekalo nemilé překvapení - do Terezína byl zavláčen skvrnitý tyfus. Očekávala se karanténa a uzavření Terezína. Bylo by absurdní a nesmírně kruté zemřít několik dní po konečném osvobození. Proto jsme se domluvili tři kamarádi a spolužáci z hodin náboženství, že z Terezína včas utečeme.

Podrobnosti jsem dávno zapomněl, zčásti pro přirozené stárnutí paměti, zčásti ze sebezáchovných (marných) důvodů. Připomněl mi je jeden z naší trojice, Ota B. Kraus z Izraele. Pátrali prý v paměti s třetím z nás, Vilémem Reichmannem (žijícím rovněž v Izraeli), jak to tenkrát bylo a autorství šťastného vniknutí a jeho provedení (o němž se dále zmíním) přiklí mně. Já se na to nepamatuji, ale autorství nápadu mi lichotí.

Četník u brány, kterou jsme se chtěli dostat ven, se zadíval na naše provizorní repatriční doklady a po přečtení poznámky „podezřelý z tyfu“ nás odmítl pustit. Pouhým přidáním „ne“ (provedeným inkoustovou tužkou s nasliněným hrotem, jakou byla napsána i původní poznámka) jsme se změnilí na „nepodezřelý z tyfu“ a četník u jiné brány nás pustil z města.

Na silnici jsme zastavili malou dodávku s plachtou jedoucí do Prahy. Řidič nás nechtěl vzít, neboť vezl pod plachtou rakev s nebožtíkem. Nedovedl si představit, že bychom se chtěli vézt pod plachtou s mrtvolou a navíc sedět na rakvi. Ujistili jsme ho, že jsme si, žel, zvykli vdat denně desítky ba stovky mrtvol a že se po třech a půl letech nemůžeme dočkat návratu do Prahy.

Zanedlouho nás zastavil ruský voják se samopalem a pronesl tehdy snad nejpoužívanější ruské slovo „davaj“. Ukázal na auto. Řidič mu lámanou ruštinou vysvětloval, že veze rakev s nebožtíkem a navíc tři osvobozené vězně z koncentráku. Marně, voják trval na svém a chtěl auto. Tu napadla řidiče spásná myšlenka, obrácená verze oné „svaté lži“, kterou jsme krátce předtím použili my a o které samozřejmě nevěděl. Šlo

o velice šťastnou a řídkou shodu náhod. Svou česko-ruskou posunčinou přesvědčil vojáka, že veze zemřelého na skvrnitý tyfus a tři nemocné skvrnitým tyfem do nemocnice. Voják našťastí pochopil, uvědomil si nebezpečí nákazy a mávl rukou s dalším „davaj“, které tentokrát znamenalo: „Jedte ke všem čertům!“

Pavel Stránský

POSLEDNÍ DNY POBOČNÉHO OSVĚ- TIMSKÉHO TÁBORA FÜRSTENGRUBE

Dva dny před Štědrým večerem roku 1944 jsem se na bauplacu zhroutil. Skutečně souhlasilo, co zkušeni vězňové mi ještě v Auschwitzu předpověděli: „I když jste při selekci šli na stranu těch, co byli vybráni pro život a práci, neuniknete plynu déle než deset, dvanáct týdnů!“

Do Osvětimi-Birkenau jsem přijel s transportem Es dne 19. 10. z Terezína a do Fürstengrube necelý týden potom. Bídňá strava a pekelná dřina v uhelných dolech IG Farben způsobily rychlé vysílení, přestože jsem já a ostatní kamarádi přijeli v dost dobrém fyzickém stavu. Byl jsem zvyklý na tělesnou práci, ale brzy jsem měl potíže s očima, onemocnění sítnice způsobilo, že jsem měl v šachtě často pocit začínající slepoty. Proto jsem musel poprosit *Arbeitsdienst* o přeložení k práci na povrchu, i když venku byla již krutá zima.

Srdeční kolaps přišel náhle. Nebyl jsem schopen pohybu a návrat do tábora mi umožnili kamarádi tím, že mne vzali v pětistupu mezi sebe. Vzhledem k nastávajícím vánocům jsem byl na HKB (Häftlingskrankenbau) bez problémů, bylo mi dopřáno několika dnů oddechu. Stát se to ovšem o dva tři měsíce dřív, byl by konec v plynové komoře naprogramován. Malý pobočný tábor Fürstengrube byl totiž pověstný svou vysokou kvótou *spotřeby vězňů*. Zmizely tam celé skupiny otroků různých národností, a tak jsem na příklad z údajně většího počtu Holanďanů, kteří prý dříve žili v táboře, zastihl jen jediného. Přijel jsem mezi posledními z Terezína, ale byli tam jednotlivci u dřívějších transportů, dokonce několik málo Lodžských.

Ve Fürstengrube byl pořádek určen tříměsíčním rytmem v dolech. Kontakt s přáteli, kteří přijeli stejným transportem, nebo

nějakým dřívějším, byl skoro nemožný. Lidé se viděli nanejvýš, když se vycházející a přicházející kolony vězňů na cestě setkaly. Věděli jsme ovšem o sobě, zda ten nebo onen ještě žije. V táboře bylo několik přátel a známých - režisér Zelenka, skladatel a hudebník Gideon Klein, známý učitel hebrejštiny Fouska, chlapi z hechalucu Anti Feuer, Eli Rokach a Cvi Roubitček. Zejména s posledními mne pojily zážitky z židovského hnutí mládeže. Eli, kterému se podařilo dostat se mezi táborové elektrikaře, měl nakonec kavalec hned vedle měho. Byl to v podstatě jediný z terezínských, s nímž jsem měl bližší spojení. Před usínáním jsme si vyprávěli o světě mimo tábor, o svých nadějích i o svých děvčatech.

Po vánocích jsem musel opět do práce. Den se táhl nekonečně dlouze, cítil jsem při dvacetistupňovém mraze, že to dlouho už nevydržím. Po několika málo dnech se pak stalo, co se stát muselo: Když jsem s dalšími musel many přenášel železnou traverzu, uklouzl jsem na zmrzlém sněhu a strhl při pádu i ostatní. Železo mi spadlo na pravou nohu, která se nalomila. Po šichtě mě opět dopravili na HKB. Tam v přeplněném baráku, mezi těžce nemocnými, na kavalcí spolu s terezínským Baumem, o němž jsem věděl, že byl jako já členem ilegální vězeňské organizace, jsem ležel až do likvidace tábora.

Jak jsem se později dočetl, byli 17. ledna v táboře 1283 vězni. O den později začala evakuace tábora. V poledne měla nastoupit odpolední směna, ale k tomu již nedošlo. Asi v osm hodin večer odpochoďovali všichni chůze schopní směrem ke Glivicím, jak jsme se později dozvěděli. Směli si vzít táborový i pracovní oděv, vyfasovali 70 dkg chleba na cestu, ale jak se ukázalo, dožilo se jen několik málo svobody.

Osoby z HKB, mezi nimiž jsem byl i já, a ti, kdo nebyli schopni pochodu, měli se odebrat do nemocničního baráku. Slíbili jim, že pro ně přijede nákladní auto. Tak zůstalo v táboře asi 250 vězňů, nejubožejších ze všech. V HKB převzal vedení dr. Klein, mimořádně obětavý lékař, který zorganizoval se zbylými dle možnosti celý provoz nemocnice. Místo esesáků, kápu a předáků, kteří tábor opustili, převzal již 19. ledna vedení civilní lagerführer, zřejmě příslušník volkssturmu. Nařídil připravit ubikace pro 20 nemocných ze sousedního pobočného tábora Güntergrube. Tak zůstal původní německý táborový pořádek zachován.

pokračování ze str. 17

Nový lagerältester Feingold sdělil, že je podle rozkazu lagerführera nutno podat hlášení po zvolání *Achtung*, jakmile vstoupí on, velitel hasičské stráže, nebo vedoucí nemocničního baráku. Lagerführer ujistil vězně, že jim ze strany německého vedení nehrozí žádné nebezpečí.

Tento příslib brali vězňové vážně. Vzhledem ke všem známkám v okolí probíhajícího válečného dění - bylo slyšet v bezprostřední blízkosti dunění dělostřelecké kanonády a výbuchy leteckých pum z nedalekých Katovic, v noci svítily na nebi Stalinovy vánoční stromky - byla svoboda na dosah. V noci bylo možno spatřit na obzoru odraz nepřítelů vzdálených požárů. Vězňové se přirozeně ve svých rozhovorech zabývali vyhlídkou na blížící se osvobození. V těchto fantastických představách si detailně vykreslili převzetí tábora Červeným křížem v nejpestřejších barvách. Předpokládali jsme, že Rudá armáda obsadila celou oblast Horního Slezska včetně Osvětimi, do nějž sovětsí vojáci v ten den již vstoupili. Osud tábora ve Fürstengrube byl však velmi odlišný.

Mezi druhou a třetí hodinou odpoledne se objevila v táboře skupina asi deseti vojáků waffen-SS, která rozkázala nástup všech chůzeschopných v prostoru před blokem IV. a VI. K nim se přidali někteří relativně zdraví vězni z HKB, celkem přes sto osob. Do takto nastoupených střídali esesáci z automatických pušek. Vstoupili do nemocničního baráku a hned u vchodu zastřelili hlásivšího se dr. Kleina, ukrajinského ošetřovatele a další vězně. Procházeli barákem a na jejich dotaz, kdo je árijcem, se přihlásil určitý počet nemocných vězňů, mezi nimiž byli ovšem také někteří Židé. Předemnou to byl Karel Kraus z terezínského landwirtschaftu. Přidal jsem se k němu a velitel uznal asi osm osob, které pustili z baráku ven. Poté střídali do postelí na ležící nemocné, kteří tam byli po dvou na kavalcích. Přirozeně se netrefili do všech, neboť byli sami nervózní a měli naspěch. Dílo zkázy bylo dokonáno tím, že mezi zraněné a umírající naházeli ruční granáty. Stropy se hroutily, dřevěné baráky začaly hořet a ustupující vojáci střídali na vše, co se ještě pohybovalo.

Nastal zimní večer, v okolí se ozvala střelba polských ozbrojenců. To vše přimělo esesácké hrdiny k ústupu. Když nastal klid, shromáždila se postupně skupina vězňů v jediné budově tábora, která neshořela, neboť byla kamenná. Byla to táborová ku-

chyně. Ve velkém kotli jsme našli množství uvařených brambor a ten pocit štěstí byl převládající. V kuchyni bylo ještě poměrně teplo, což bylo výhodné pro nás, kteří měli na sobě jen spodní prádlo. Teprve za chvíli se podařilo sehnat kusy pokrývky na ovinutí nohou a těla. Tak se sešlo asi dvacet vězňů, z nichž někteří byli zranění. Měli spáleniny, zlomeniny, průstřely a jiné vážné rány. Navzájem se neznali, neboť pracovali na různých místech tábora a v dolech.

Když skončila noc a nastal 28. leden 1945, měl jsem pocit, že konečně přišla svoboda. Ale ještě tomu tak nebylo. Náhle se opět objevili němečtí vojáci. Na rozdíl od ostrých vrahů SS, kteří, jak jsme museli poznat, plnili své poslání do poslední chvíle, byli to unavení a demoralizovaní bojovníci s neúplnou výzbrojí, polozmrzlí a ustrašení. Zřejmě unikli v poslední chvíli ruskému obklíčení. Přemlouvali nás, hrstku zdecimovaných vězňů, abychom šli s nimi - jinak, že se dostaneme do sovětského zajetí. Necháпали náš argument, že se toho nebojíme, a tak jsme od nich dostali rozkaz připojit se ke skupině wehrmachtu. Slíbili nám, že nás při nejbližší příležitosti předají v nějakém táboře. Z jejich stanoviska to snad bylo míněno dobře, rozhodně jsme neměli jiné alternativy, než s nimi jít.

Cesta vedla kolem nedalekého opuštěného italského zajateckého tábora. Zde narazil náš podivně smíšený houf na sáně se zapřaženým bílým koněm. Na kozlíku seděl důstojník - esesák a loučil se s plačící ženou. Vzadu na saních ležela na zavazadlech půlka velkého prasete. Důstojník, byl to lékař, se zeptal velitele *našich vojáků*, co to tu má za vězeňský ksindl a pak nás dal nastoupit. Ačkoliv měli všichni naspěch, stačil se vyptat jednotlivých vězňů, proč se dostali do koncentráku. Odpověděli, že pro sabotáž, krádež atd., což bylo u *árijců* více méně pravdou. Nakonec však prohlásil všechny za Židy. Tím byl zároveň vyřčen ortel nad celou skupinou. Tři wehrmachtáci dostali rozkaz nás postřílet za statkem. Vojáci nás odvedli dozadu do sněhu, zatímco saně s esesákem a půlkou prasetem odjízďely. Za stodolou nám pak šeptli: „Haut's ab!“ Teprve nyní jsme byli svobodní...

Odebrali jsme se do jednoho z baráků dřívějšího italského tábora. Původní obyvatelé jej museli zřejmě narychlo opustit. Bylo tam dost brambor, kusy tvrdého chleba, topivo i kusy vojenského oděvu. Pro mne se našel plášť, se kterým jsem pak dojel až do Brna.

V italském táboře jsme se zdrželi asi týden. Rusy jsme tam nepotkali, mihli se jen kolem baráků. Časem se objevili polští civilisté z okolí a přinesli trochu potravin. Také odvezli těla mrtvých vězňů, kteří zemřeli na svá zranění.

Ve dnech pobytu ve Waldecku jsme měli málo jídla a v podstatě se o nás nikdo nestaral. Netroufali jsme si však vycházet ven, situace nebyla přehledná a v noci bylo slyšet střelbu. Najednou se před barákem objevil zraněný kuň. Snad jej zde zanechali Rusové, když táhli okolo. Mezi námi byl židovský vězeň z jižních Čech, sám zesláblý a hubený jako ostatní. Prohlásil, že je synem řezníka a že nám při chycení koně a jeho porážce poradí. Jeho rada však byla málo platná, neboť polomrtvá kobyla byla ještě stále silnější než deset musulmanů. Trvalo několik hodin, než se podařilo zatlačit koně do úzké místnosti a doslova ubít nářadím požární ochrany tábora. Připomínalo to spíš lov pračlověka na mamuta než řeznickou porážku. Maso jsme pak pižlali z kýty zvířete. Celá světnice čekala netrpělivě než kousky vzácného pokrmu změknou a stanou se požitelnými. Pak jsme se mohli dosyta najíst. Žel, stálo to život dvou spoluvězňů, kteří nebyli na takovou stravu zvyklí. I moje střeva reagovala na silné jídlo příliš prudce.

Až 5. února 1945 se objevili zástupci polských úřadů a Červeného kříže. Zavezli ty, kteří přežili do Hornické nemocnice v Myslovicích. Tam se nám konečně dostalo ošetření a náležitě péče.

*vězeň B 13561
Honza Schimmerling*

Ježíšmarjá, milostpaní!

O zážitky z osvobození se s námi podělila také Věra Mrázová z Klatov. Do redakce poslala obšírné vyprávění, které začíná v Terezíně, pokračuje cestou do Birkenau a do Freibergu, odkud vyjel šestnáctidenní transport smrti až do Mauthausenu:

„Chtěli nás tedy dovézt k likvidaci do Mauthausenu. O hrůzách tohoto tábora jsme již slyšely, a tak, když jsme se vracely ke Klatovům, několik odvážných žen vyskočilo za tmy z pomalu jedoucího vlaku. Esesáci po nich střídali, ale nezasáhli je. Většina, a já mezi nimi, bychom si netroufaly utéci. Byly jsme příliš slabé a všude kolem byli ještě Němci.

pokračování na str. 19

pokračování ze str. 18

Ženy ale měly štěstí, zachránily se. Dostaly se k našim lidem a ti je schovávali až do osvobození. Vím o dvou ženách z Plzně, kterým se útek podařil. Jedna z nich mi po válce vyprávěla, že měla u Klatov známou - bývalou kuchařku, ke které se svou kamarádkou šla. Kuchařka svou bývalou zaměstnavatelku poznala a zvolala: Ježíšmarjá, milostpaní...!

Velmi jsme se tomu po válce smály.

My ostatní jsme zase pokračovaly transportem smrti. Měly jsme před sebou ještě dalekou cestu..."

Ta pokračovala přes Horažďovice, Strakonice, České Budějovice do Lince a do Mauthausenu:

„Až 5. května se najednou na táboře objevila bílá vlajka. Střelbu z děl bylo slyšet už den předtím z velké blízkosti. Nacisté se vzdali, přišli Američané. Vjela do mne neuvěřitelná síla, vyběhla jsem a za mnou Martička a několik ostatních po proslulých (snad 168) schodech, abychom se dostaly z tohoto hrozného tábora nahoru k ostatním.

Radost z osvobození byla nesmírná. Mluvílo se hodně o povstání v Praze. Rozdávala se polévka, jeden ji podával druhému. Teprve teď jsme viděly celé ty masy vychrlitých mauthausenských vězňů v pruhovaném táborovém oblečení. Když jsme dostaly polévku ze slániny, nastalo určité zklamání. Kdo ji snědl, těžce na to doplatil.

Začal se také projevovat skvrnitý tyf a úplavice. Myslela jsem si, že teď budeme mít dostatek jídla, ale nebylo to tak snadné. Armáda měla zásoby jen tak pro sebe a z toho, co nám dali, jsme nikdo z nás většinu nemohli jíst. Teprve za několik dní se podařilo vařit něco lehce stravitelného pro vyhladovělé vězně. Očkovali nás, odvíšovali a převlékli. Dostala jsem ze skladu Afrikacorpsu místo prádla tričko, krátké spodky, přes ně khaki košili a dlouhé plátěné kalhoty. Když jsem se potom vracela v tomto oblečení domů, považovali mě za parašutistku.

Nemohli jsme domů hned. Trvalo hezkých pár dní než se roztrídilo 16 národ-

nebo úplavici, ještě s jednou spoluvězenkyní jsem zůstala v Českých Budějovicích v nemocnici.

Má družka vážila 28 kg, já měla něco přes 30. Všechny sály nemocnice byly přeplněné vězni z koncentráků, a tak se nás šetrně ptali, zda by nám nevařilo, když nás dají do pokoje, který je sice pro dvě osoby, ale má postele se sítěmi (pro duševně choré). Vděčně jsme s přítelkyní přijaly, měly jsme naopak krásný klid. Lékařské ošetření bylo velmi dobré, v první řadě jsme dostaly transfúzi krve a dietu. Dodnes vděčně vzpomínám na řádovou sestru Věslavu. Po pěti týdnech jsme se vrátily domů.

Z rodiny, jak jsem čekala, se nikdo nevrátil. Přezila jsem sama, nadešel nový úsek života.

O tom však, dá-li Pán Bůh, až jindy."

redakčně upravil: Michal Stránský

TŘI VZPOMÍNKY

Jiří Roubíček, žijící dnes v Little Ferry v USA, byl z Osvětimi deportován do pobočného tábora Gleiwitz I. Vězňové tam ve dvanáctihodinových směnách opravovali vagóny. Mnozí zahynuli již za každodenního pochodu či běhu na pracoviště, jímž byla továrna Deutsche Reichsbahn, vzdálená asi 5 km. V neděli měl být úklid, spočívající však obvykle v přenášení kamenů z jedné strany tábora na druhou. V březnu 1945 se Jiří Roubíček pokoušel pro jednoho civilního zaměstnance za kus chleba něco udělat na hoblovacím stroji. Byl přitom přistižen německým vedoucím. Z nervozity mu sjela ruka a stroj mu utrhl část prstu. Musel na marodku a čekal ho jediný osud - cesta zpět do Osvětimi a do plynové komory.

„Stalo se však něco jiného“, vzpomíná Jiří Roubíček. „Z povzdálí bylo slyšet den ze dne zřetelněji hřmění děl. Němci byli stále nervóznější. Asi po dvou dnech mého pobytu na marodce jsme vyrazili, obstoupení wehrmachtem, SA a SS se psy, na pochod s nepříjemným cílem. Ne zhlisnám

krechty s bramborami. Lidé začali rukama krechty odkrývat a pojídat špinavé, syrové brambory. Nedbali na pobíhající Němce a nepřestávali, ani když do nich vojáci, SA a SS, začali zblízka střílet. Všude leželi mrtví v pruhovaných hadrech.

Hřmění dělostřelectva sílilo a náhle jsme rozpoznali, že Němci tábor opustili. Obávali jsme se, že se vrátí a budou pokračovat ve vraždění. Byli jsme svobodní, ale mnozí se tomu zdráhali uvěřit. Odnavykli samostatnému myšlení, zvykli si jen plnit rozkazy. Posléze se přece jenom začali z tábora vytrácet. Napřed jednotlivci a pak i celé skupiny. Byl jsem mezi nimi i já a brzy mi byl zraněný prst ošetřen pojízdným francouzským Červeným křížem. Osvobození pro mne přišlo na poslední chvíli, další den nebo dva bych myslím nepřežil. Škoda jen těch, kteří za strašných podmínek dovezli svá těla až do Blechhammeru a tam byli pro pár zmrzlých brambor zastřeleni.“

Neuvěřitelnou anabází prožila před svým osvobozením Jana Šindelářová z Prahy. V létě 1944 byla odvezena s první skupinou žen z tzv. rodinného tábora v Osvětimi do Christianstadtu v Polsku. Poměry v tamním táboře a podzemní mučnické továrně byly děsivé. Například počátkem roku 1945 musely ženy vykopat jámu - připravit hromadný hrob - pro nemocné, určené k likvidaci před zánikem tábora a blížící se frontou. 3. února 1945 nastoupily ženy k pochodu smrti směrem na Bergen-Belsen. Jana a její přítelkyně Erika Weisssová z tohoto pochodu uprchly. Putovaly pak mezi Prahou a mnoha jinými místy, zvláště v tehdejších pohraničích. Přespávaly u známých i neznámých lidí, na vlakovém nádraží a dařilo se jim unikat nacistickým kontrolám. O jedné epizodě z vesnice poblíž České Lípy, kde obě dívky dostaly práci v zahradnictví, Jana Šindelářová vypráví:

„Hned prvního dne po velikonočních 1945 přišel do zahradnictví doporučený dopis, abychom byly ihned zavezeny do České Lípy k výslechu na gestapo. Oběma

Drazí přátelé,

dovolte, abychom touto cestou poděkovali všem, kteří finančně přispěli na činnost Tereziánské iniciativy od minulého sněmu až do dnešních dnů.

Bylo vás hodně, hlavně z České republiky, ale i ze zahraničí, a v mnoha případech jste byli štědrí. Umožnili jste vydání a rozesílání tohoto čísla zpravodaje. Umožnili jste také důstojné vzpomnutí 50. výročí osvobození Tereziína a dalších koncentračních táborů, ve kterých byli naši členové vězňeni.

Zároveň děkujeme všem za příspěvky na pamětní desku Freddymu Hirschovi. Z těchto prostředků jsme desku uhradili a v budoucnu vydáme o Freddy Hirschovi sborník, který bude k dispozici návštěvníkům Muzea ghetta. Jsme přesvědčeni, že takovou osobnost, jakou Freddy Hirsch byl, je třeba uchovat v paměti a seznamovat s ní i následující generace. Proto také prosíme ty, kteří se na Freddyho pamatují, aby nám poslali své vzpomínky a případně i jeho fotografie.

Děkujeme.

předsednictvo Tereziánské iniciativy

ní krajinu. Řekly jsme si s Erikou: To snad není ani možné, že by po všech těch hrozných útrapách, právě teď na jaře, měl končit náš mladý život - bylo nám tehdy 25 let. Moc jsme plakaly. Celou cestu jsme si opakovaly, co řekneme a jak se budeme chovat, kdyby nás vyslyšeli každou zvlášť...

Před budovou gestapa se Erika podle svého zvyku pokřičovala. K výsledku nás předvedli společně. Byl nám přečten protokol, sepsaný už předtím ve vesnici. Znovu jsme prohlásily, že jsme Slovenky, které byly nasazeny v Reichu na práci, vybombardovány, a nyní můžeme domů. Řekli, že nám nevěří. Mají pádné podezření, že jsme Židovky, které uprchly z nějakého koncentračního tábora, teď se prý tady v okolí pohybuje spousta takových lidí. Ujišťovaly jsme je, že to tak není, prosily, aby nám uvěřili, že jsme při náletu přišly o všechny doklady. Naše naděje trochu vzrostla, když nás hned nepožádali, abychom jim ukázaly levou ruku. Bylo zřejmé, že ani oni ještě nevědí o osvětímském tetování. Stále však opakovali, že jsme asi Židovky z nějakého lágru. Řekly jsme, že jistě mají možnost přesvědčit se v Bardějově a Medzilaborcích o pravdivosti našich slov, že jsme sestřenicce Jana a Ludmila Tkáčové, že nejsme Židovky. To ovšem odmítali s tím, že určitě víme, že se nemohou o tom přesvědčit, protože toto území je obsazeno sovětskou armádou. Nastala chvíle klidu, zřejmě přemýšleli, co s námi... Pak jeden z nich řekl: „Když jste těmi Slovenkami, jak se modlíte?“ Tak jsme poklekly, Erika se pokřičovala a začala se slovensky modlit, jak to v kostele o velikonočních vyčetla z té slovenské modlitební knížky. Oba gestapáci ji

vyslechli a my jsme rozrušením již měly slzy v očích. A tu najednou nastal zcela nečekaný obrat. Jeden z nich přikročil k nám, Eriku poklepal na rameno, utěšoval nás a řekl: „Tak teď vám teprve věříme!“ Omlouvali se za své podezření, prý se jim nemáme divit, po kraji se potulují různé živly, hlavně Židi. Nyní, když 'vše zjistili', tak nám pomohou s vystavením náhradního potvrzení - dokladu o naší totožnosti -, aby se již nemohlo opakovat, že by nás někde někdo opět vyslyšel a podezřívá.

Svůj slib opravdu ihned splnili a vydali nám doklady na námi udávaná jména Jana a Ludmila Tkáčová, a že tento doklad je náhradou za ztracené osobní doklady při náletu. Na toto potvrzení dali razítko gestapa v České Lípě a oba muži to podepsali.

Tak jsme konečně držely v rukou to, po čem jsme tolik toužily - falešný osobní doklad!“

Na poslední dny války vzpomíná dr. ing. Jiří Schreiber, CSc., z Pardubic:

„Z Aussenkomanda Buchenwald-Werk Meuselwitz jsme začátkem dubna 1945 nastoupili cestu smrti. Za nelidských podmínek, v otevřených uhlácích, které jsme napřed museli vyložit, jsme dojeli do Kraslic. Tam odpojili lokomotivu a vlak zůstal stát poblíž nákladového nádraží. Stal se cílem útoku hloubkařů. Byli jsme navíc terorizováni oběma veliteli - Blumem a Bergmeyerem. Mají například na svědomí Jirku Porgese. Ten zůstal ležet s prostřelenými zády u pytle brambor, který mezi vězně vyhodili a pak do nich začli pálit z pistolí. Jeho strýc a bratranec Wachtlovi ho nakonec dopravili do Prahy, kde umíral několik let na Bulovce.

Z Kraslic pokračovala cesta pěšky přes Rotavu, Jindřichovice, Starou Roli, Chodov a kolem Karlových Varů, kde jsme v lese s otcem uprchli. Ten den byl v Karlových Varech nálet, který jsme viděli z okolních hor. Už nedovedu přesně rekonstruovat, kudy jsme pak šli. Jednou jsme někde u obce Chyše znovu narazili na náš transport, vím, že jsme míjeli Bochov, Žlutice, Močidlec, tam někde jsme překročili protektorátní hranice a dostali se do Manětína na Plzeňsku, kde rodiny pana Nováka a ředitele školy pana Marka nás vybavily civilním oděvem i penězi na cestu do Prahy a zajistily nám úkryt v hospodě pana Koudely ve Vladmeřicích.

Hrozný hlad jsme při pochodu z Kraslic zaháněli všelijak. V Jindřichovicích jsme vyjedli kuřatům krmítko...

Z osudů některých spoluvězňů vím určitě, že po cestě zahynul ing. Senský, dr. Stein se svým synem Jirkou, řada dalších potom zemřela v Terezíně na skvrnitý tyf. Už si nevzpomínám, kdo všechno zahynul při zábavě našeho lapiducha z SS, který bral vězňům čepice, odhazoval je mimo cestu, pak kamarády pro ně posílal a střílel „na útěku“.

Bláhově jsme se vydali vlakem na cestu do Prahy už 30. dubna. V Rakovníku přistoupili do kupé 4 esesmani, ale naštěstí už měli jiné starosti...

Prožili jsme pražské povstání, otec s těžkou infekcí v nemocnici v Keleyově (nyní Školní) ulici, stavěli jsme barikády, nosili raněné, a nakonec jsme tedy přece jen Hitlera přežili...“

redakčně upravil: Jiří Kotouč

TEREZIÁNSKÁ INICIATIVA

Vydává Tereziánská iniciativa, 110 01 Praha 1, Maiselova 18.

Redakční rada ve složení: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Hanuš Orlický, Jiří Steiner, Michal Stránský.

Číslo 7 vyšlo v červnu 1995. Podávání novinových zásilek povoleno ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 1228/1993 dne 29.6.1993.